

Д В О Н І Д
ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

ПОЕЗІЇ

I

ЛЕОНІД ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

ПОЕЗІЇ

Т О М

1

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
КИЇВ—1947

ДЕОНІД ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

П О Е З І Ї

1924 — 1934

**ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
КИЇВ—1947**

Мервонантский

ПОЕТИЧНА ТВОРЧИСТЬ ЛЕОНІДА ПЕРВОМАЙСЬКОГО

Тема радянського патріотизму, мужності, героїзму, переборення труднощів і перешкод, віри в перемогу, незважаючи на важкі випробування і трагічні конфлікти,—основна тема творчості Леоніда Первомайського. Та ніколи вона, ця тема, не виступає у поета абстрактно чи аполітично. Зрощена на кращих зразках світової революційної поезії і передусім передової російської поезії, вірна громадянським традиціям російських і українських революційно-демократичних поетів, поезія Первомайського насичена бойовим воєнним духом, партійна й тенденційна в кращому розумінні цього слова. Поета завжди хвилюють найактуальніші політичні проблеми часу. Він ніколи не буває глухим до голосу сучасності, гостро, чуїно реагує на всі значні події суспільного життя.

Патріотизм Первомайського — це не тільки любов до своєї рідної української землі, але любов до всієї багатонаціональної, народженої великою соціалістичною революцією, радянської батьківщини, без якої поет не мислить собі життя.

Це органічне злиття з своєю країною, з своїм народом — одна з найістотніших і найпривабливіших рис лірики Первомайського.

Не продовжуєш ти, а новий більшовицький твій
шлях,—

звертається поет до України, яку він любовно називав своєю „жовтневою матір'ю“.

Леонід Первомайський присвятив чимало натхненних рядків своїх поезій віковичній дружбі українського народу з іншими радянськими народами і, особливо, з великим російським народом, визвольній боротьбі народів світу, її героям і співцям.

Органічною для поета є тема партії як великої організуючої сили, що поставила батьківщину на „мости до щастя“. В одній із своїх ранніх поезій Леонід Первомайський писав:

Ця воля кидала колони в бій, у гарт
рішучих наступів. Ця воля виступала
в суворій мудрості декретів. Її ім'я—
Компартія. Вона вела країну,
і прокладала шлях, і ставила на варту
своїх синів найкращих, доручала
їм пильнувати велич неосяжну
своїх ідей, своїї — вперше -- справи.

Особливо дозрілою і повноголосою стала поезія Первомайського в роки Великої Вітчизняної війни. Поезії та нариси Первомайського, що друкувалися в ці роки в центральному органі партії — газеті „Правда“, набули широкої популярності. Дві його збірки поезій цього часу — „Земля“ та „День народження“ — відзначені Сталінською премією, як кращі поетичні твори 1945 року.

Видатний поет Радянської України, Леонід Первомайський став одним із улюблених поетів радянських народів.

Леонід Первомайський народився 17 травня 1908 року (за новим стилем) в м. Червонограді на Полтавщині в родині палітурника. Вчився в початковій школі, в гімназії, а після Великої Жовтневої революції — в семирічній школі. П'ятнадцятирічним хлопчиком він стає до праці на цукроварні в с. Карлівці, а через рік, 1924 року, — бібліотекарем та завідувачем хати-читальні в селах Зачепилівка та Леб'яже. Цього ж року він вступив до комсомолу; тоді ж надрукував свій перший твір в полтавській газеті „Червоний юнак“.

Працюючи 1925 року в газеті „Червона Лубенщина“, молодий письменник друкує свої нариси, оповідання та вірші в місцевій та харківських газетах. 1926 року вийшла перша збірка оповідань Первомайського „Комса“, 1927 — друга збірка прози „День новий“ та повість „Земля обітована“, 1928 — „Плями на сонці“ та 1929 — повість „Околиці“.

Восени 1928 року Первомайський, разом з Павлом Тичиною, подорожує до Туреччини, а 1932 року в складі трійки по обміну комсомольських квитків кілька місяців перебуває в Таджикистані та на Памірі.

1929 року вийшла перша збірка поезій Первомайського „Тернік яблука“. І з того часу поет більше працює в жанрі поезії. Згодом вийшли його збірки поезій „З фронту“, „Героїчні балади“, „Нова лірика“, „Барвінковий цвіт“.

Працює Леонід Первомайський також і в драматургії. Його п'єси „Коммольці“, „Невідомі солдати“, „Містечко Ладеню“, „Ваграмова ніч“ та „Початок життя“ ішли по багатьох театрах Радянського Союзу.

З першого дня Вітчизняної війни письменник пішов на фронт, де працював спочатку у фронтовому радіомовленні на Південно-західному, Сталінградському та Донському фронтах, а потім військовим кореспондентом газети „Правда“ на Воронежському, Першому, Другому й Третьому Українських фронтах.

Під час війни вийшли окремими книжками збірки поезій Первомайського „Земля“ та „День народження“ і збірка оповідань та нарисів „Життя“.

Напередодні війни Первомайський написав віршовану драму „Олекса Довбуш“. Після війни письменник закінчив розпочатий задовго до війни віршований роман „Молодість брата“. Він перекладає на українську мову багато народних пісень та балад з різних мов, зокрема з слов'янських. Взагалі в галузі перекладів письменник виконав велику та плідотворну роботу. В перекладах Л. Первомайського українською мовою вийшли „Вибрані твори“ Шандора Петефі, „Німеччина“ Генріха Гейне та „Репортаж, писаний під шибеницею“ Ю. Фучека. Твори Л. Первомайського також перекладені багатьма мовами.

1946 року вийшла книжка Первомайського „Солдатські пісні“, яка склалася з поезій, написаних за час війни в 1941 — 1945 рр.

Леонід Первомайський нагороджений орденом Червоного Прапора, орденом Вітчизняної Війни I ступеня та кількома медалями.

На початку війни письменник вступив до комуністичної партії.

*

Відчуттям молодості, молодої невмирущої сили, яка покликана створити новий світ, просякнуті вже перші вірші Первомайського. У вірші „Ми“, датованому 1924 роком, поет писав:

Ми молода невмируща сила
— нам до старого нема вороття,—
нісня

луною

краї

пролетіла —

нашого це лиш початок життя.

Так, це й справді був тільки початок життя. Для поета це був ще початок його літературної біографії.

Співцєві революційної мелодості Леонїду Первомайському були чужі мотиви занепадництва, суму, зневіри. Як бойовий протест проти тих, хто в роки НЕП'у, в роки тимчасового відступу, почав розчаруватись у нашій революції, в її здобутках, звучить бадьорий, вивенений голос поета-комсомольця:

Хто безсилий плямує наш стяг?

Хто нам каже, що сірі ці дні?

І далі:

Сумувати? Немає часу

для нудьги та для суму у мене.

Як вогонь непогасний несу

своє серце натхненне.

Первомайський пише в ці роки ряд віршів, де, в противагу мотивам патріархальності, спокою, бажанню відпочити, прославляє повне руху та барв життя, поривання вперед („Стрічні поїзди“, „З гори без тормоза“). Тому так часто зустрічаємо ми в цих поезіях образи вітру, поїзда. Правда, вірші ці ще дуже наївні, в них було більше полемічного жару, ніж поетичної глибини.

Найповніше ліричний талант Первомайського з його невідомою зворушливістю та теплою вперше

розкрився в невеличкому вірші „Рядки щоденника“.
Скільки сонця, радості життя, травневого колориту
в цих, здавалося б, „прозаїчних“ рядках короткого
білого віршу!

Природно, що мелодій поет в ці роки знає на
собі найрізноманітніших літературних впливів.

Особливий інтерес становлять вірші Леоніда Пер-
вомайського, написані під час подорожі до Туреччи-
ни. Звучання цих поезій вже значно сильніше. По-
трапивши у капіталістичну країну, поет ще гостріше
відчув всі переваги радянського життя, і його ніщо
там не може привабити, захопити.

Почуття самотності, туги за своєю батьківщи-
ною сповнюють радянську людину, що опинилась
у вирі капіталістичного міста:

Це все од нервовості.
Зрозумійте,
як нелегко
переносити самотність
і знати:
десь далеко, далеко
— за морем, —
друзі.

(„Ностальгія“)

Більш реально, предметно показує Первомай-
ський життя великого капіталістичного міста в поезії
„Ніч на Grande Rue de Péra“. Написана під помітним
впливом закордонних поезій Володимира Маяковсько-
го й витримана в його манері, ця поезія малює кар-
тину ночі в одному з великих турецьких міст, коли
„авта тхнуть, як жінки на спортивному стадіоні“, і
„понура, як коні, вантажені сумом, проходять повії“.
Голодні повії залицяються до шоферів таксі, але ті,

стомлені денною працею, відхиляють їх „любов“. Образ ночі виступає в поезії, як алегоричний, що й підкреслює кінцівка віршу: схід сонця розвіює всі нічні страхиття...

Тема громадянської війни починає посідати в творчості Первомайського центральне місце. Ця тема потрібна була йому, як матеріал, в якому найповніше і найяскравіше реалізувалася ідея вірного, лицарського служіння народові, ідея незламності, стійкості в боротьбі за народні ідеали, за народне щастя. Вона — ця тема — потрібна була поетові ще й для того, щоб окрилювати поривання в майбутнє, поривання, завжди характерне для революційної романтики.

Один з комсомольців — героїв громадянської війни проголошує у вірші „Командарм“ ніби заповіт наступному поколінню:

Не ставайте й на мить,
сійте зерно життя
по слідах урагану!

„Не ставайте й на мить“, — ці слова стали девізом поета в усій його наступній творчості.

*

В поемі „Трипільська трагедія“ маємо спробу більш повно намалювати образи героїв громадянської війни, індивідуалізувати їх. Правда, характеристики героїв ще надто загальні й конспективні:

Ратманський — революціонер і скульптор,
натхнений артист мистецтва революції,
борець за долю нового людства.

Та все ж герої в поемі вже захоплюють моральною величчю й красою. Особливо любовно намальо-

вані поетом образи героїчних дівчат-комсомолок, що „ступали в погу з полком“.

Вся трагедія подана автором в контрасті з чудовою українською природою в час червеневого розквіту:

Зелений червень пахощами лип
пливе над синьою рікою.

В природі буває й триумф життя, а тут вмирає юність, тут її позбавляють права відчувати це життя. В цій контрастності в поемі Первомайського є щось спільне з „Думою про Опанаса“ Едуарда Багрицького. Та й не тільки в цьому, а й у тій моральній красі героїв, в тому закликів до наслідування цих прекрасних традицій та в зображенні боротьби дисциплінованого, сивавді людського, комуністичного з стихійним, звіривим, дрібновласницьким, що й становить тематичну основу обох поем.

Поет зображує героїчний епізод боротьби та загибелі ішівських комсомольців на кручах Тринілля, як частину загального походу:

Та кінця тому походу
досі ще нема.
Вдарив ворог на свободу
з тисячі гармат.

Це не просто битва, де автора цікавлять батальні сцени, ві—це боротьба в ім'я свободи, на яку зазігнув ворог. Саме ця політична ідея поеми стала душею твору, зробила його таким натхненним і поетичним:

Він був молодий і йшов на загибель
тільки тому, що червона зоря,
така ще далека, близько ніби
світлина на ріки і на моря, —

каже Первомайський про одного з рядових комсомольців—героїв Трипілья. Та й вороги—бандити Зеленого,—це не просто „стихія“,— вони мають свою політичну фізіономію: це—вороги свободи, вороги комуні. Один з бандитів зриває червону зірку з кашкета комсомольця й кидає її на землю. Епізод цей у поета алегорично осмислений: адже тут ідеться не просто про конкретну зірку на кашкеті, ідеться про святе і дороге, що топче ногами ворог, ідеться про мрію, про комуністичну мрію.

Зоре ясна, нам світи
на широкі ясні світи!

І нам ясно, про яку зорю іде мова. Саме в цьому романтично-філософському плані побудовані кінцеві строфи поеми, які стали хрестоматійними в українській радянській поезії. Скільки світла, широти, сили, молодості в цих карбованих рядках:

Ой гримлять і гудуть роки,
як широкий розлив ріки.

Що не рік, то новий нам рейд.
Що не рік—нам рости вперед.

І чи дивно, що ці рядки так близько перегукуються з відомими рядками Володимира Маяковського

Лет до ста расти нам без старости,
Год от года расти нашей бодрости.

Адже в них одне джерело—віра в свій радянський народ, в свою соціалістичну країну, в світле комуністичне завтра.

Можна зробити справедливий докір поетові, що він неправильно, всупереч історичним фактам, показав у поемі ставлення селян, які були свідками трипіль-

євкої трагедії, до подій, що відбувалися на їх очах; можна закинути поетові художню недозрілість, кострубатість окремих місць, але важко недооцінити велике значення поеми для виховання молоді в душі бадьорості, віри в свої сили, в свою перемогу.

*

Активною відбудовою зруйнованого внаслідок війни народного господарства, зокрема промисловості, були наповнені перші роки радянської країни, і чулий до суспільного життя поет робить цю тему основною в своїй другій збірці поезій „З фронту“.

Обережно й любовно, мов ювелір,
що несе діаманти в тонку обточку,
країни підносили крицю землі
і в штабелі клали швидко і точно.

(„З фронту“)

Хоча, здавалося б, що це тільки новий виробничий пейзаж, але поезія ця мала й безпосереднє політичне звучання, бо з такою любов'ю, з таким натхненням оспівувати відродження заводу міг тільки гостро зацікавлений в індустріальному розвитку країни поет.

Навіть у цій виробничій поезії з конкретно-деталізованим описом Первомайський залишався романтиком. Та, як бачимо, романтичні засоби в даному разі тільки допомогли поетові „одухотворити“ цю, як Сагатовим здавалося, „непоетичну“ тему. В цих засобах була й певна полемічність; адже знаходилися поети, які бачили в індустріальній темі тільки її практичну, так би мовити, „конструктивно-технічну“ суть.

Та для Леоніда Первомайського мало було лише цієї „технічної“ сторони, старанного опису деталей; інакше його поезія неминуче стала б аполітичною, натуралістичною, безкрилою. Для нього опис відродження заводу не був самоціллю. Поета хвилювала велична мета цього відродження:

Конденсована воля лежала тут,
життя й надія на життя тисяч,
що несуть, як жар, розпечену мету
і не бояться спектися!

Отже, і тут ідейність поета піднесла вірш до висоти філософського узагальнення.

Під безпосереднім впливом поеми Маяковського „Война и мир“ написано вміщені в цій книзі поезії Первомайського „Лютий“ та „Невідомий солдат“, в яких поет пробує дати картину перетворення імперіалістичної війни на громадянську, викрити грабіжницьку імперіалістичну суть монополістичного капіталу. Звичайно, у недосвідченого поета ще багато риторики, штучної метафоричної ускладненості, йому ще не під силу такий „масштаб“, але він пробує, він дерзає.

Скінчилася громадянська війна. Але і в мирному відбудовчому житті країни — той же фронт. Тема фронту пронизує всю книжку. Ця тема стала провідною в усій творчості поета, який розглядає своє слово як зброю, а себе — як рядового „солдата від поезії“.

*

Героїка громадянської війни не вмерла — вона воскресає й множитья в нових епохальних ділах радянської країни, — цей мотив, вже словнений значно

ширшого і глибшого змісту, проймає весь цикл поезій Первомайського, названий „Героїчними баладами“.

Разом з мужністю країни приходить і поетова мужність. Ідеться, звичайно, і про змушнення поетового голосу.

Віддаючи ще данину своїм формалістичним вправам („пароль по ролі“), поет все ж ясно говорить, кому він віддає „першу роль“, і хто має бути маяком на його творчому шляху („Народження балади“).

В „Баладі перемоги“ оспівується одностайність, незламність і наполегливість радянських воїнів під час атаки й прориву. Хоча в цьому вірші й є батальні картини, та, звичайно, не в них суть. Ідея віршу — в показі незламної сили радянських людей, яких об'єднує залізна воля до перемоги. І не дивно, що в паступній „Баладі залізного виконроба“ командир громадянської війни в ролі виконроба, якому доводиться вже в нових умовах провадити найодчайдушнішу, повну героїки боротьбу чи то з морозом, чи то з ворогами, які хочуть спинити штурм, — теж „як в двадцять другий рік“ кидає в бій „несхибних воель несхибний трос“.

Дорого велетнів! Ти йдеш у світлі дні:
яких людей кують твої вогні,
яке ми щастя в боротьбі впізнали!
Наливши силу в пружність ніг,
ми пройдемо крізь бурю й сніг —
твої уперті перевали.

Так закінчується цей вірш про пафос штурму, очолюваного „залізним виконробом“ революції.

Темі колективної згуртованої сили, яка стоїть на варті величних здобутків Жовтня і завзято прокладає ясні шляхи в майбутнє, присвячена „Балада вартових“.

Сюжетну основу балади ставовить смерть Леніна. Поет пробує в цій баладі філософськи осмислити велич геніального вождя пролетаріату:

З снаги народу виріс він,
себе еднаючи з майбутнім.

Мужнь, оптимістичне звучання („живі ставали до роботи“), почуття згуртованості, єдності, якими просякнута вся балада, становлять її безперечну цінність. В цій баладі вперше залунав насторожений голос поета, що закликав до пильності, до мобілізаційної готовості. Адже писалося її в час пожвавлення діяльності внутрішньої й зовнішньої контрреволюції — троцькістів, бухарінців та інших запеклих ворогів комуністичної партії й радянського народу, які, особливо після смерті Леніна, активізували свою чорну, мерзенну, каїнову діяльність.

Не варто спати вартовим,
гуртом чекати хуртовин!

В „Баладі Нового року“ поет пробує досягнути і осмислити світові події року, що минув. Він робить це у формі поетичних „коментарів“ до радіопередач, які ніби ловить радист Москви напередодні Нового року.

Та й голос поета, як той радіоголос, то губиться в „космічних“ розрядах, то раптом зазвучить чисто і ясно:

Вся наша зненависть тобі, світ крові й сліз,
тобі любов світів, моя країно!
Капіталізові дванадцята година,
і в двері року входить
соціалізм.

Таким і мусив бути акорд „Героїчних балад“, адже саме цією ідеєю перемоги соціалізму й комунізму надиханий весь „мужній лад“ їхніх гарячих і пристрасних строф.

*

Почалися роки славних сталінських п'ятирічок, які змінили лице радянської країни, зробили її могутньою індустріально-колгосписю державою. Чимало труднощів і перешкод стояло на шляху, та радянський народ під проводом комуністичної партії й свого геніального вождя та учителя товариша Сталіна героїчно перемагав ці труднощі, неухильно врямував до комунізму.

Гімном людини, що йде до сонця, переборюючи трудні гірські перевали, звучить вірш Леоніда Первомайського „Пролог до гори“, який відкрив книжку цієї назви. У ньому поет розповідає, як, блукаючи по ламірських стежках, він виходив на круту високу гору.

Гора зупиняла мене. Гора піднімалася круто,
і сонце було за горою, а воно мені до смаку.

Важко було брати гору, та сонце манило за її вершиною, і не можна було вже йти назад, бо „сонце тоді б у спину крикнуло: „Утікач!“ і сталося те, що буває, як каже поет, „лиш раз на віку“:

Сонце було біля мене. Я дивився в його свічадо...

Цілком очевидно, що аж ніяк не можна розглядати цю поезію тільки як картину конкретної подорожі

поета на одну з памірських гірських верховин. Її зміст значно ширший — мова йде про героїчне подолання труднощів в ім'я сонячного майбутнього, в ім'я радості перемоги, коли після подолання важкої гори стає так легко й вільно дихати на її верховині. Таке алегоричне звучання цього вірша підтверджує наступний „Пролог до епопеї“.

Перші рядки цього прологу — є ніби тріумфуючими словами людини, яка, подолавши гору, бачить чудовий світ, що розкинувся навколо:

Скільки сонця налито в зелені полумиски нив,
скільки вітру в зелені берез та яворів глеки!

І далі поет ніби розшифровує алегорію, розповідаючи історію цього „переходу“:

В цехах комсомолу кували літ моїх даль:
на зелених вогнях комуністичного ранку,
в партизанських лісах холодили гартовану сталь.
Як кували мене безугавні дзвінки молотки
в безліч рук та ударів, як сипали іскри, як грала
несподівана райдуга, як з-під твоєї руки
я виходив, Республіко, стомлений і стрункий
в сгнєвому шоломі, до бою одкривши забрало,
на пляхи, що приймали мене і вели за собою
під ворезі дроти, через нрїрви — й на гору стрімку
я проходив з тобою твоею крутою тропою
і радів я тобою—єдиною на віку.

Надруковані в газеті „Комсомолец України“, ці два „прологи“ мали великий резонанс серед молоді України. В них Первомайський говорить уже своїм власним поетичним голосом, — і молодь полюбила

цей своєрідний мужній голос поета, чуйно прислухаючись до пісень свого „заспівувача“, як справедливо назвав себе сам поет.

Ряд віршів Первомайського цих років, як-от „Моя весела молодість“, „Рух“, „Пісня“, „Весна“, „Океан“, пройняті мотивами бадьорості, радості життя, поривань у майбутнє. Кульмінацією цих мотивів була поезія „Імпровізація“, яка за своїми жанровими особливостями посідає своє окреме оригінальне місце в українській радянській поезії.

Слухайте музику хвиль молодості! Окри-
ляйте серця, піднімайтеся й летіть! Пар-
тія — наше життя! Комсомол — наша моло-
дість! Республіка — наша вічність! Серця
навстяж! Зустрічайте її. Кличте її бороть-
бою! Вогнем кличте! І не зупиняйтесь —
вперед! Ні на мить!

Цей апофеоз молодості й романтики з цілком ясним ідейним спрямуванням надавав поезії великої політичної дійовості.

Темі мужності, героїчного подолання труднощів присвячений цикл поезій Первомайського „З памірського зошита“. На конкретному матеріалі подорожі до Памиру поет реалізує тему свого „Пролога до гори“. В кращому вірші цього циклу — „Фельд’єгер Глущенко“ — поет малює привабливий образ мужньої радянської людини, яка виконує державне завдання в дуже тяжких умовах гірського Памиру. Поет показує, що для цієї людини нема нічого вищого за інтереси радянської держави. І хоч би які жахливі перешкоди ставали на шляху, — вони не схитнуть незламної волі й стійкості у виконанні дорученого завдання.

В горах, куди фельд'єгер на своєму коні має везти пошту, знялася страшенна злива, яка загрожує гірським обвалом. Злива розлютовано б'є в груди, і вже якийсь внутрішній голос закликає фельд'єгера вернутись. Але він рушає в дорогу, і вночі не спляючи коня. Упав кінь, розсипалася пошта, і, стиснувши щелепи, з сльозами на очах фельд'єгер Глущенко збирає газети та журнали. Чутти гул вибухів гірського обвалу, але фельд'єгер уже переміг гору, хоч і падає по той бік перевалу.

Звелася, як ворота з сталі,
на скелях райдуга... І ти
підвівся й захитався далі,
щоб далі йти.

Приваблює тут насамперед висока моральна чесність героя, який, залишившись на самоті з своєю совістю, кориться голосу свого мужнього серця.

Всупереч деяким занепадникам-поетам, що писали про „кам'яний полон“ міста, Первомайський надає урбаністичній темі оптимістичного звучання, показуючи політичне й виховне значення великого пролетарського міста.

Я несу твій вогонь,
щоб запалювати
й самому
— боями й звитягами,
а не сумними парадами —
верховин досягти
й не поринути в стуму і тьму.

(„Харків“)

В книжці „Пролог до гори“ вміщено три невеличкі поеми: „Несподівана мати“, „Фелікс Едмундович Дзержинський в десятому павільйоні варшавської цитаделі“ та „Снайпер“, які насамперед інтересні своїм ідейним змістом.

Особливо популярна поема „Несподівана мати“. У бойових обставинах з сухот помер комсомолец — учасник громадянської війни Михайло Чикаленко. Комітет вирішує поховати героя з революційними почестями, на які він заслужив.

Але мати прийшла
— несподівана мати —
і сказала;
— Ти мій! —
і в чеканні стоїть край вікна.
Чикаленко Михайло!
То як же могли ми не знати,
що у тебе є мати,
і в кожного з нас
— одна!

Комітет засідав
в присутності позапартійних
— смерті й матері, —
так
це питання складне —
розв'язав:
щоб назавтра гриміли
останні салюти
потрійно,
а потому —
ти материн.
Проти хто є?
Всі — за.

Так поет розв'язав цей конфлікт. „Ніхто нам не скаже, що ми своє серце згубили, чи звернули в шляхів революції нашу ходу“. Не звернути в шляхів революції — це для поета головний критерій. І саме ця ідейність зробила поему особливо драматичною, наснажила її таким пафосом, обумовила її великий успіх у читачів.

„Фелікс Едмундович Дзержинський в десятому павільйоні варшавської цитаделі“ більш розгорнуто трактує ту саму тему, що й вірш „На допит“ в першій збірці поезій Первомайського. Вдруге приваблює увагу поета непохитна стійкість, оптимізм ув'язненого революціонера. Тут уже значно повніше дається основа такого героїзму:

Бо ми — революція — тьми підрізали коріння,
будили серця і вказали єдину мету.
І сила ніяка не може згасити горіння,
що має вогнем запалити оцю темноту.

Як і в поезії „На допит“, в поемі показано величезну безсмертну силу, якою комуністична партія озброює своїх членів, вказує вірні шляхи, відкриває неосяжні горизонти.

Є партія. Є шлях. І є мета.

Висока комуністична свідомість дає силу для переборення особистої трагедії.

В невеличкому творі „Снайпер“, що його можна назвати поемою лише за ідейний масштаб образів, поет розповідає про солдата, який у незабутній день листопада 1917 року стріляв у ворога і влучним пострілом вбив його. Але це, так би мовити, тільки

сюжетне зерно поеми, яке виростає в епічну картину великого Жовтневого перевороту, в центрі якої узагальнений образ снайпера, робітника, одягненого в солдатську шинель, солдата революції.

Цієї ночі грізну дату
у вічність вкарбував солдат.
Це робітник несе розплату,
це довгий перелік розплат.

Йде партія в чолі колони,
не зна ні втоми, ні вагань.
Веде до бою мільони
стратег і командир повстань.

Так тема „невідомого солдата“ знайшла своє продовження й даліше розроблення в поемі „Снайпер“.

В декларативному вірші „Ямби“, написаному в ці роки, Л. Первомайський чітко висловлює своє творче „кредо“:

Я славлю подвиги людей
у дні суворі й переможні,
пориви класу, що гряде
й вогнями ленінських ідей
освітлює світи тривожні.

В боях —
бійців я славлю.

Це було утвердження радянської героїки, яка й стала основним мотивом всієї творчості Первомайського. Тоді в Німеччині прийшов до влади фашизм, що об'єднував під своїм прапором з гадючою сва-

отикою всі агресивні реакційні антирадянські сили. Зростала небезпека нової світової війни, і, відчуваючи цю небезпеку, поет писав:

... Ненавиджу війну
і світу дику глушину,
де чути гук сліпої злоби,
де звір нелюдської подоби
фашистську свастику підніс
над морем поту, крові й сліз.

Так уже в 1933 році поет намалював огидний портрет кривавого фашизму. Але це почуття небезпеки та ненависть до війни не звучали у поета песимістично чи паціфістськи: вони тільки підсилили патріотичне й мобілізуюче звучання його поезій:

Як гулко вибухають луни
радянських днів.

Підносьте зненависть і гнів!

*

В 1933—1937 рр. Леонід Первомайський створює ряд політичних віршів — „Лист із Києва“, „Син партії“, „Вітчизна“, „Столиця“, „Народний гнів“, „Дума“, „Людське ім'я“. В них з особливою силою звучить тема любові до батьківщини, до радянського народу, до вождя народів товариша Сталіна.

Велике слово — Вітчизна
на прапор червоний став.
Велике слово — Вітчизна,
якої ти зроду не знав.

Велике слово — Вітчизна!
Для тебе його здобули
ті, що ставали грізно
і попереду тебе йшли.

Так проголошує поет ідею радянського патріотизму — синовню любов до великої батьківщини всіх радянських народів.

Пристрасні зворушливі рядки присвячує поет Українській Радянській Соціалістичній Республіці та її чудовій столиці — Києву. У вірші „УРСР“ поет звертається до Радянської України в роки сталінських п'ятирічок:

Я б тебе не впізнав, так змужніла ти в роз-
палі бою,
так засмагла з лиця, так зросла і змінилася ти.
Як я гордо дивлюсь, як радію сьогодні тобою,
на твої стаючі непохитні — до щастя — мости.

Поет оспівує в цьому вірші історичне значення для долі України Великої Жовтневої соціалістичної революції, перемог Червоної Армії, оспівує ту допомогу, яку дали українському народові інші радянські народи, зокрема великий російський народ в роки громадянської війни в боротьбі з іноземними загарбниками та українськими буржуазними націоналістами, що тягли Україну „в невільництво, рабство, підданство“.

Це балтійські матроси з бортів незабутніх „Аврори“
цілять в серце петлюр. Це Чапаєв приймає удар.

Це зринає ескадра у чорне розбурхане море,
щоб твоя перемога палала над світом, мов жар.

Це зусилля братів виривало тебе із неволі,
з віковичної тьми, з казематів старої тюрми.

У вірші „Столиця“, написаному в 1934 році, коли за ухвалою уряду столиця Радянської України була переведена з Харкова до Києва,—Леонід Первомайський писав, звертаючись до радянського Києва:

Я боровся за тебе піснями, вогнем і багнетом
в більшовицьких загонах—це повні упертості
лави.

І я мушу, я буду, я мушу бути поетом
твоєї нової комуністичної слави!

Не образи Софії її святого Володимира постають
в уяві поета, коли він згадує про Радянський Київ,
а ясно подзьобаний кулями старий Арсенал—символ
революційної боротьби робітничого Києва. Не відкидаючи тисячолітньої слави Києва, поет підкреслює, що справжній розквіт міста почався лише тоді, за радянських часів, що славне старовинне місто, як і вся радянська країна, як і нове покоління, переживає нині свою молодість.

У славі тисячолітній як молодо ти цвітеш,
піднявши червоний прапор над мурами
старовини.

Столиця нової України, ми теж молоді, ми
теж
наповні силою ваги, твої непохитні сини.

В 1936—1937 рр., коли в радянській країні були викриті і розгромлені шпигунські банди троцькістів, бухарінців, буржуазних націоналістів, що запродалися іноземним розвідкам і готували інтервенцію проти Радянського Союзу,—Леонід Первомайський

виступив з віршами, які прославляють велич і непохитну єдність радянського народу.

І гнівно, пристрасно звучав заклик поета:

Корчуй і знищуй зрадника і гада!
Хто на народ підняти руку смів, —
того розчавить люто й без пощади,
навіки спопелить народний гнів!

В ці роки поет пише ряд віршів, в яких з власним йому романтичним пафосом і великою силою узагальнення малює образи двох геніїв людства — Леніна і Сталіна („Дума“, „Людське ім'я“).

Строфа, якою закінчується поезія „Дума“, подає захоплюючу епічну картину, сповнену великого історичного простору і глибини мислі:

Зоря нових висот горить на виднокрузі,
на кличний жар її ідуть трудівники,
і Сталін з Леніним в незборному союзі
на прапорах проходять у віки.

З такою ж художньою силою, в такому ж широкому історичному плані поет малює образ товариша Сталіна й у вірші „Людське ім'я“.

У цьому вірші поет зумів показати величну силу всенародної любові до свого вождя, ім'я якого стало символом перемоги, прапором, клятвою мільйонів.

Мільйони сердець промовляють, еднаючись: Сталін!
І в єднанні сердець світова перемога гримить.

Написаний в 1937 році, коли радянський народ, згуртований навколо більшовицької партії й това-

риша Сталіна, гремив і винищував запеклих ворогів народу,—цей вірш мав особливо велику дійову силу.

Поезії „Людське ім'я“, „Дума“, „Народний гнів“, як і вірші „УРСР“, „Київ“, являють собою яскраві зразки політичної поезії. В них знайшли художнє втілення найактуальніші теми часу, їх зіграли своїм животворним вогнем найпередовіші ідеї сучасності. Саме цим пояснюється той значний громадсько-літературний інтерес, який викликали ці поезії серед широких кіл читачів, особливо молоді.

*

Збірка „Пролог до гори“ була етапною в творчості поета. Вірші Первомайського, залишаючись такими ж глибокодумними, стали співучішими, простішими в кращому розумінні цього слова. В них відчувається та „легкість“, яку відчуває людина, що зійшла на круту високу гору. Зазвучав той голос, що його ми розрізняємо серед десятків голосів інших поетів. Свою чергову книгу Первомайський назвав „Нова лірика“ не тільки тому, що це була нова (календарно) лірика поета, — вона, ця лірика, була й новою своїми якостями.

Перший розділ цієї книги мав назву „Війці“, чим підкреслювався героїчний характер нової лірики поета. Темі для своїх віршів поет ще бере з героїки громадянської війни, іноді він звертається до тем, уже ним використаних, але тепер вони звучать у нього з новою силою.

Шлях поета до художньої простоти, до більшої дохідливості своїх поезій неминуче приводив його до джерела народної поезії. І не випадково вірш Перво-

майського „Буденниця“ має багато спільного з відомою Тичининою поезією „На майдані“:

Поверталися з походу
перед світом на зорі.
Коло млину, коло броду
ждали сестри й матері.

Первомайський ніби продовжує тему Тичининою віршу:

Ой знаменно—ясне сонце,
наша рідна сторона!
Виростають дужі хлопці,
не стомилися червонці,
не зносились знамена!

Один з віршів книжки „Нова лірика“, що має назву „Міст“, розповідає про те, як музика на концерті нагадала старому кавалеристові бій, учасником якого він був.

...Який тривожний міст
з'єднав незримо дві далекі ночі!

„Міст“ до сучасного у віршах про громадянську війну взагалі характерний для Первомайського. В „Пісні про Сергія Лазо“ образ славетного далеко-східного партизана Сергія Лазо, що його, як відомо, японські самураї спалили в паровозній топці, стає образом великої узагальнюючої сили:

Як сурма покличе, як буря заграє,
як з кров'ю змішається кров,
ви серце Сергія Лазо, самураї,

безсмертне побачите знов, —
бо серце Сергія Лазо не вмирає,
в бою оживаючи знов.

Таку ж силу узагальнення, що виходить далеко за межі конкретної теми, ми бачимо й у „Щісні про братерські могили“. Мова йде про братерські могили, яких багато на просторах України. Але не ці могили самі по собі цікавили поета. Його романтична картина завжди має яскраві політичні барви:

Лежать під тим камнем у тиші та славі
брати у великій рідні —
московський коваль та естонець білявий
в останньому смертному сні.

Над ними в поході встає Україна.
кохана моя сторона,
і кожного згадує вірно, як сина,
як рідного сина, вона.

Так традиційна в українському фольклорі тема про могили в степу виростає у Первомайського в глибоко політичну тему скріпленої кров'ю дружби радянських народів.

Але одним із віршів, які особливо виразно виявляють характер нової лірики Первомайського, є вірш „Син“. В ньому поет показує, як навіть сильне материнське почуття перемагається сильнішим почуттям вірності державному обов'язку, від виконання якого залежить життя не тільки власної дитини, а й доля всього народу. У вірші розповідається про те, як мати-червоноармійка, поспішаючи до бою, прощається в своїм маленьким сином. Кілька хвилини

вона затримується біля коліски. За містом вже починається бій, друзі естерляче чекають повернення матері - бійця, вони навіть починають сумніватися:

Невже ти змінилась — невже тільки мати?
Невже тільки сину твоєму рости?

Але мати-боєць вірна своєму обов'язкові.

Ти сина цілуєш, шинелю на плечі,
коня в шенкеля—і дорога курить.

Сучасній темі в книжці „Нова лірика“ присвячено цикл „Країна пілотів“. До першого вірша з цього циклу — „Крила“— поет подає епіграф з Блока: „Как ты можешь летать и кружиться?“ Вірш дає відповідь на це запитання:

Як він може літати й кружляти?
Є любов і порив до мети,
і бажання, яких не здолати
і простіше яких не знайти.
Є вітчизна, заради якої
у безодні світів голубій,
в необмеженому спокої
він готовий на звагу і бій.

Ці рядки показують, що тема циклу значно ширша, ніж показ радянської авіації. Про це свідчить і назва циклу: „Країна пілотів“. У вірші „Будинок пілотів“ поет розповідає, як після смерті пілота його дружина стає парашутисткою, стає героїнею. І навіть маленькі діти граються в парашути й літаки, мріють стати такими ж мужніми, відважними й крилатими, як їхні батьки. Незвичайна ситуація в цьому вірші, як і у

вірші „Син“, тільки яскравіше підкреслює задум автора.

В книзі „Нова лірика“ є два цикли, присвячені іспанським республіканцям та угорським революціонерам („Моя Іспанія“, „Угорські рапсодії“). Обидва цикли мають спільну ідею — безсмертя революційної справи, незламність віри в перемогу, незважаючи на тимчасовий відступ чи поразку. „Угорські рапсодії“ особливо колоритні, бо поет творчо засвоїв угорський фольклор та угорську революційну поезію.

Цикл „Шість імен“ — це шість поетичних портретів жінок, шість любовно намальованих поетом жіночих характерів. Найбільш вдалилися поету три вірші цього циклу: „Єлена“, „Любка“, „Уляна“, де ці характери подані на фоні соціальної дійсності.

Центральне місце в книжці „Нова лірика“ займає вірш „Дніпро“. Образ Дніпра у Л. Первомайського — то не тільки образ великої ріки, а образ історичної дороги минулого і сучасного українського народу.

„Лежав я дорогою сліз і народного горя“, — говорить про себе Дніпро. Поет закінчує цей вірш величною епічною картиною слави сучасного Дніпра, сучасної України:

Лягла на дальньому березі смуга багрова,
і вже загорялось багрянцем ленінське плесо,
і сонце вставало велике, як слава дніпрова,
і пісня лунала над греблею Дніпрогесу.

З циклу „Вірші без назви“ особливої уваги заслуговують поезії „Можливо в дощ, можливо в стужу й сніг“ та „В години радості й смерті“, в яких поет малює близькі події війни й декларує готовість самовіддано захищати свою батьківщину.

В книзі „Барвінковий світ“ Первомайський виявив себе вже цілком досвідченим, дозрілим художником. Коли порівняти поезію „Клятва в степу“ з однотемною „Баладою вартових“ з книги „Героїчні балади“, то це зростання поета стає особливо очевидним. З великою художньою силою показано в „Клятві в степу“ траур всесвіту в день смерті Леніна:

Мов реквієм грізний колишеться небо, і плине
музика, неначе безсмертного горя засів.

Вірш „Горі, 27 грудня 1937“ — один із кращих віршів про дитячі роки товариша Сталіна. Відвідання невеличкого стародавнього грузинського міста, що стало колись кою генія, великого вождя всіх радянських народів, породило у поета глибокі роздуми про „снагу і молодість“, які струмують з цих одвічних гір на весь світ;

... в ній дивна сила є:
співець шука співця, і друг знаходить друга,
і брат за брата серце віддає.

Поет дає художній вираз великої ідеї дружби народів — однієї з найбільш гуманістичних ідей, яка нерозривно зв'язана з іменем товариша Сталіна.

Глибока політична ідея становить душу поезій Первомайського. І сюжети автор добирає такі, де ця ідея могла б виявитися найповніше й найяскравіше. Навіть у віршах, написаних з приводу якоїсь конкретної історичної події, обов'язково є політична ідея, що робить ці вірші не одноденками, а поетич-

ними творами, сповненими художнього узагальнення. Так, у вірші „Завойовники“, присвяченому славним папанінцям, — є рядки, вкладені поетом в уста одного з героїв, які, проте, звучать ніби авторський монолог:

Ручусь головою, з нас кожний правду велику зна,
південна, східна, західна й північна є сторона.
Чотири сторони світу, але батьківщина одна.
Ми всі на одне зійшлися, і в цьому правда життя,
коли ти взявся до діла — роби його до пуття,
коли віддавш своє серце — віддай без вороття.
Віддай його вітчизні, візьми її міць навзамін —
і шлях твій ти пройдеш певно, хоч би ти і йшов
один,
йдучи із вітчизною поруч, ти прийдеш до верховин.

Виятковість ситуації, в яку потрапили папанінці, надала романтичного характеру цій поезії, а те, що її темою став конкретний факт, тільки посилювало реалістичне звучання авторової ідеї. Саме наше життя дало поетові такий гостро-романтичний сюжет, який в свою чергу зробив яскравішою й переконливішою ідею твору. В цьому велика сила нашої сучасної революційної романтики, яка, як ми бачимо в даному випадку, не відводить читача від життя, а, навпаки, дає йому змогу яскравіше, емоційніше відчувати сучасність.

Ліричний цикл „Вірші без назви“ — це постичні малюнки, сповнені повпокровної й багатобарвної радості життя, що надає їм світлого сонячного колориту.

В долині стелеться барвінок
на півдорозі наших літ.

За епіграф до „Віршів без назви“ могли б правити рядки одного з віршів цього циклу:

Поет не може не любити,
не може жити без життя.

В циклі „Творді“ поет оспівує великих творців різних епох і народів, яких об'єднує спільна ідея вірного служіння своєму народові, народній правді. Безсмертя народу — то їх безсмертя. Поет змальовує цих творців, як бійців народних, що героїчно воювали гострою зброєю свого слова за народні ідеали. І коли ми згадаємо, що в книзі „Нова лірика“ один із циклів мав назву „Бійці“, то ця аналогія стає ще очевиднішою.

Пушкін, Микола Островський, Бетховен, Шота Руставелі, Камоєнс, Мате Залка — ось чії образи присутні у віршах Первомайського. Вірш про Миколу Островського закінчується рядками:

І коли покличе нас Вітчизна
під червоний невмирущий стяг,
підемо у марева зловісні,
вірою і молодістю грізні,
з піснею твоею на устах.

І дійсно, яку величезну популярність мали в роки Великої Вітчизняної війни твори Миколи Островського!

А ось кінцевий рядок вірша „Остання зустріч“ про останню зустріч поета у Києві з відомим угорським революційним письменником Мате Залка, який потім як генерал Лукач воював і загинув в лавах іспанської республіканської армії:

— Ми ще зустрінемося в Будапешті.

Як відомо, через сім років після написання цього вірша, Первомайському й справді довелося в лавах Радянської Армії брати участь у звільненні рідного міста Мате Залка — угорської столиці Будапешта.

Поема „Лісничиха“, хоч і написана задовго до Вітчизняної війни, звучить і зараз так, ніби в ній іде мова про дуже близькі й знайомі нам події недавнього минулого. В поемі розповідається про лісничого, який у роки громадянської війни запродався німцям, став „паном хорунжим“ і, прийшовши з німцями до рідного села, вбив свою дружину.

Образ лісничихи — чесної, гордовитої патріотки, яка готова краще вмерти, ніж стати на коліна перед німецькими загарбниками та їхніми петлюрівськими прихвостнями, — приваблює своєю моральною чистотою. Її слова, звернуті до чоловіка-зрадника, звучать гнівно і проникливо:

Камінь в грудях, а не серце,
коли мавш змогу
з ворогами святкувати
підлу перемогу.

Це ніби голос самої України, яка нещадно таврує ганьбою своїх найзапекліших ворогів — буржуазних націоналістів.

Так політично і морально готував поет свій народ і особливо молодь до неминучої жорстокої битви з озвірілим фашизмом, так викривав він підле бандитське нутро українських буржуазних націоналістів, цих „панів-хорунжих“, які і в цій війні виявили себе як найлютіші вороги, зрадники українського народу.

Найкращі якості поезії Леоніда Первомайського найповніше виявилися в його творчості років Вітчизняної війни.

Коли в попередніх віршах Первомайського тема радянського патріотизму іноді звучала дещо декларативно, то в поезії воєнного часу ця тема зазвучала з великою реалістичною силою. І коли поет каже:

На серці похололому нетлінно
лежатиме, неспалений в огні,
шматок землі твоєї, Україно.

(„Земля“), —

то ми знаємо, що вогонь і справді палив землю поета, і що ця грудка української землі, яка у вірші, звичайно, має алегоричне значення, і справді могла лежати на грудях в радянського воїна, що змушений був відступати, залишаючи рідну землю. Так романтичний образ був одночасно й реалістичним. Таке злиття романтичного й реалістичного є взагалі характерним для нашого героїчного часу, для соціалістичного реалізму — творчого методу радянської літератури.

І саме торжеством цього методу в поезії й були збірки Первомайського „Земля“ та „День народження“.

Глибока ідейність, що є одною з найбільш цінних якостей поезії Первомайського, у воєнних поезіях виступає ще виразніше. Первомайський майже в усіх своїх воєнних віршах підкреслює, в ім'я чого точиться жорстока кривава битва. І патріотизм поета не абстрактний, а політично й історично обумовлений, а тому й такий сильний, животворний:

Тут я жив і любив. Кожний в цих вулицях мій.
Я садив ці сади, мурував ці палаци й заводи.
На риптовання сходив я в тиші врочисто-німій,
як володар труда під знаменами злагоди й згоди.

І переконливі, не декларативні, не плакатні кінцеві
рядки вірша:

Тут я жив і творив — тут я жити і вмерти поклав,
і скріпити присягу я кров'ю своєю готовий.

Поет любить і захищає свою землю тому, що він,
разом з мільйонами своїх друзів, героїчно переборю-
ючи численні труднощі, збудували на цій землі пер-
шу в світі соціалістичну радянську державу, де
справжнім господарем є народ.

Не хатки з солом'яними стріхами та ідилічні виш-
неві садочки коло них становлять образ батьківщини
у поета, а палаци й заводи, на риптовання яких
сходить „володар труда“, і сади, зрощені його рукою —
рукою трудівника.

В роки Вітчизняної війни, в роки найтяжчих ви-
пробувань погляди всіх радянських людей були
звернуті до Москви — улюбленої столиці радянських
народів, де живе й працює геніальний вождь, учитель
і полководець товариш Сталін. На полях далеких
фронтів радянські солдати думали про Москву, в цих
думах конденсувалася їх любов до радянської бать-
ківщини, до радянського народу, до товариша Сталіна.
Як співець солдатського серця, Первомайський пре-
красно показав це провідне глибоке, благородне по-
чуття радянських воїнів.

Під воєн гармат, що звелися жерлом до zenіту,
під хмарию диму, що в небо свинцеве спливає, —

я мислю про тебе, безсонну, в тривогу повиту,
я думу плекаю про тебе, далека Москва!

Важко доводилось нашим воїнам, особливо в перші місяці війни, в дні вимушеного відступу, але образ Москви, образ непохитної сталінської столиці давав їм натхнення й сили в смертельній боротьбі з ворогом.

Та Москва—це для поета не тільки столиця радянської батьківщини,—це образ всього найдорожчого, тієї невмирущої справи, за торжество якої він—поет— „жити і вмерти поклав“.

Дума про Москву природно породжувала у поета думу про віковичну, скріплену кров'ю дружбу радянських народів, яких об'єднала Москва в єдину братню сім'ю, дружбу, що є однією з основ радянського патріотизму.

О друзі мої з Ленінграда, Баку і Тбілісі!

Я чую, як ваші лунають серця огневі.

На цьому осінньому, вкритому млою узліссі

я згадую зустрічі наші у нашій Москві.

Разом присягали ми над сталлю клинків голубою,

над водами рік, що об'єднують наші краї,

ми клятву здійснили, ми вийшли і стали до бою,

щоб вічно над світом світилися зорі твої.

Зорі Москви—це червоні п'ятикутні зорі соціалістичної революції. Ми бачимо їхнє животворне світло в багатьох попередніх віршах поета, вони освітлюють весь поетів шлях, як і шлях всього радянського народу.

Велика Вітчизняна війна радянського народу проти німецько-фашистських загарбників щодня, щогодини породжувала героїв. Поет бачив їх поруч себе на

трудних та славних шляхах фронтового життя. Ось „невідома машиністка штабу дивізії, що спочину не зна“, сидить під вишнею і вишиває хустину своєму другові... Та налетів ворожий літак, під рясним кулеметним вогнем упав боєць, і тоді вона, ця машиністка штабу, „стискаючи хустину, під кулями до нього підійшла, поцілувала, як малу дитину, і втерла піт з безкровного чола“.

А коли знову блиснули гримичі
і дим поїняв околицю села,
згинаючись під тягарем рушничі,
вона у наступ з усіма пішла.

(„Хустина“)

Хіба це не та романтична дівчина, що вишивала на березі блакитну хустку—героїня одного з віршів Первомайського в книзі „Нова лірика“? Поета давно приваблював цей образ дівчини, а тепер саме життя на війні допомогло йому розкрити його.

Деякі давні образи поета зазнали в його воєнних віршах свого „другого народження“. Тема „Пісні про братерські могили“, в якій поет оспівував скріплену кров'ю дружбу народів зазвучала з новою силою у вірші „Курган“.

Звичайно, що і в своїх воєнних віршах Первомайський, як ми вже бачили, залишився вірним своїм романтичним засобам. Його знов цікавлять незвичайні гостродраматичні сюжети, через які яскравіше реалізується ідея твору. Коли, наприклад, поет пише про партквиток, знайдений у забитого бійця, то це не звичайний партквиток, а пробитий кулями і лежить він неодмінно „на серці у бійця“. Або коли поет показує радян-

ського льотчика, який бомбить ворожі війська чи техніку, то внизу під крилом літака — рідне село льотчика, навіть його хата, і відбувається, звичайно, умовний, поданий саме в яскраво-романтичному плані, діалог сина з матір'ю:

І чує він голос у клекоті й співі мотору:

— Я житиму, — мати озвалась до рідного сина, —
Я жду тебе з синього неба, з ясного простору...

(„Подвиг“)

І мати ця — то ніби окупована німцями Україна, то її нескорений, зворушливий голос. Чи не ясно, що образ матері у вірші потрібний був поетові саме для такого узагальнення.

Політична ідея вірша у поета завжди ширша, глибша ніж його, здавалося, безпосередня тема. Адже тема віршу „Партквиток“ не лише в показі героїзму, самовідданості воїна-комуніста. За партквитком, пробитим ворожими кулями, поет побачив цілий світ, який втілює в собі ця маленька червона книжечка.

За ним я бачив думи незрадливі,
цвітіння пристрасне, травневий шал землі,
співучу хвилю в сонячнім припливі, —
все, що життям ми в світі нарекли.

(„Партквиток“)

Життя! В ім'я його ішли на бій і приймали смерть комуністи, радянські воїни — ці найбільші життєлюбці в світі. Без радянської батьківщини, без радянської влади вони не мислять собі життя — і тому

тема радянського патріотизму у поета при всій драматичності і трагедійності ситуації звучить з гуманістичною і оптимістичною силою.

„Не можна перемогти ворога, не навчившись ненавидіти його всіма силами душі“, — говорив товариш Сталін. І вірші Первомайського цього часу („Відступ“, „Мертвий німець“, „День народження“, „Квітень“ та інші) — то яскраві художні сторінки „науки ненависті“, якої вчилися радянські воїни, опановуючи сталінську науку перемагати.

Війна, все жахливе й руїнищєке не тільки не спустошили і не очерствили душу радянського воїна, а, навпаки, ще більше загострили відчуття життя, любов до нього, справжню, людяну любов.

Хто воду дніпрову з пригорці пив,
і грудку землі своїм скарбом єдиним
проніс по Задонщини спеклим долинам
в безводну пустелю приволзьких степів, —
лиць той зрозуміє принаду і глибок
і ціну життя, —

(„Відступ“)

Це животворне начало присутнє в усіх віршах поета про смертельну криваву боротьбу, яку доводилось вести нашим воїнам з німецько-фашистськими загарбниками.

Перемога життя над смертю, яка у поета має не абстрактний, а політичний, філософський зміст, надає оптимізму навіть трагедійним віршам.

Від Сяну до Дону дорога лежить,
розсідланий кінь по дорозі біжить,
він зміряв півсвіта,

скривавив конята,—
одначе не треба, не треба тужить!

(„Пісенька“)

Сонце прийдешньої перемоги бачить поет і крізь „сніг, що летить і летить“ та вкриває мертві обличчя бійців на полі бою. Цей вірш написаний 1942 року під Сталінградом. Залізна воля, наполегливість, безнастанність руху вперед „крізь сніг, що летить і летить“, показана в цьому вірші!

Ряд віршів з книги „Солдатські пісні“ — „Куземін“, „Ходить, бродить він зо мною“, „Інза“, „Осінь на Дону“ та інші — свідчать про те, що душа поета на війні стала ще багатшою, чутливішою, що ліричність його ще поглибилась, зазвучала більшою гамою звуків. На мужньому суворому обличчі поета-воїна засяяла мудра посмішка збагаченої бойовим і життєвим досвідом людини („Солдат“, „Люлька“, „Солдатські листи“, „Порада“ та інші).

Радянський воїн-переможець став господарем „Зеленого дому“ — всього живого, молодого, квітучого на землі. Та зелені шати цього „дому“ не заколисують поета, а, навпаки — пробуджують в ньому ще більшу жагу до життя, до боротьби:

О, вітре, пливи наді мною,
не дай мені сну, ні спокою,
не дай мені серцем спочити...

Поет вийшов з війни помолоділим і мудрішим:

Нема ні кінця, ні краю
молодості моєї.
Повірте, я дещо знаю,
чого раніше не знав.

Вірш „Життя“, яким закінчується книга „Солдатські пісні“ — це захоплюючий гімн життю, яке відкрилося перед воїнами-переможцями в усій його чарівній повноті.

Жага життя — це ознака здоров'я, сили народу-переможця, це — жага творчого труда й невтомної боротьби. Обрії поета розширились, у його віршах з'явився той простір, той широкий подих, які завжди є ознакою справжньої поезії.

У циклі віршів „Після боїв“ ці мотиви післявоєнної творчості поета особливо сильні. І знову звучить бойова войовнича нота, бо, як каже поет, „можливо, не все ще скінчено“.

Я й досі себе почуваю солдатом,
не тим, що ходжу ще в солдатській шинелі,
а досвідом серця надміру багатим,
що б'є, як потік у розколинах скелі.

Цей „багатий досвід серця“ — запорука дальших творчих перемог поета.

І. Стебун, А. Ісаченко.

З ПЕРШИХ ВІРШІВ

М И

Ми молода невмируща сила
— зоряні в небо вбито клинки —
піснею,

словом,

плугом,

ділом

карбами краємо сонні віки.

Вчора згадаємо—ворони зграями
— кулі і в серце і в шоломи нас —
нині ударом

пропелера

краємо,

мірим незміряний простір і час.

Ми молода невмируща сила
— нам до старого нема вороття, —
пісня

луною

краї

пролетіла —

нашого це лиш початок життя!

1924

М А Т Е Р І

1

Заквітчалися дні повстанням,
буря йде над світом повсталим.
Скоро, скоро бій останній
прогримить Інтернаціоналом.

Дні ідуть в боротьбі, в горінні —
шлях один і мета єдина.
Тільки мати не знає й нині
про дорогу мятежного сина.

2

Я не твій, моя сива мамо,
і шляху мені не змінить.
В самоті тривожними снами
ніч життя твого одбринить.

День залізний на віднокрузі
і веснянки в огнях і диму
На багнети здіймають друзі
непроникну, одвічну тьму.

Не кляни і не клич до себе
на стару второвану путь.
Йти вперед і боротись треба,
Треба впертим і сильним быть.

1925

С Т Я Г

Електричні вогні на путях,
семафорів зелені вогні...
Хто безсилий плямує наш стяг?
Хто нам каже, що сірі ці дні?

Сумувати? Немає часу
для нудьги та для суму у мене.
Як вогонь негасимий несу
своє серце натхненне.

Не закрито для нас семафор.
В небі сяють зорі звитяг.
Наша сила безмежна — до зор
підніма Революції стяг.

1927

ІЗ ЗБІРНИКА

«ТЕРПКІ ЯБЛУКА»

СТРИЧНІ ПОЇЗДИ

Пообабіч ліси, полотно залізнице,
берестки, ясени, нависає гілля.
Поїзд тишу промчить, поїзд лунко покличе:
— На поля!

У подях колоси. Полотно залізнице.
У полях сон віків і сльозинка роси.
Поїзд тишу промчить, поїзд лунко покличе:
— У лісі!

Пролетять, просвистять, проминуть семафори.
Різні станції — в лісі, а друга в степу...
Може, марить там хтось про незвідане море,
про гірську несходиму і дальню тропу.

Може, мариться так і до ранку не спиться.
Над вікном ясенове звисає гілля.
За вокзалом горять золоті зоряниці,
за вокзалом упали безкраї поля.

У вагоннім вікні незнайоме обличчя.
В ці хвилини за нього життя віддаси.
Паровози гудуть і по-різному кличуть:
— На поля! У лісі!

1927

З ГОРИ БЕЗ ТОРМОЗА

Струмками вітер біля голови.
Велосипед — вперед,
педаль — і

далі,

далі...

Такає шлях — ого! лови!
Волосся вітер запліта
в спіралі.

Долина — клин зелений.
Даль,

Лісок.

Під шинами — пісок.
Відпочиває стомлена педаль —
і даль,

і даль...

1927

Д О Щ

На кленах вечора вага,
корон зелений жар.
Унаві розкраяний агат
між хмурі пальці хмар.

А вихор-вітер — чорний норді —
гойдає дерева.
Немов поїд копита орд
схилилася трава.

І вже зелений небозвод
пролив потоки вод:
течуть, неначе з рукава,
на клени-дерева.

1927

РЯДКИ З ЩОДЕННИКА

Травнева дівчинка підійшла до мене,
в смугастій майці і звати—Майка.
Взялися за руки і пішли за натовпом,
чогось сміялися, про щось говорили,
глянув—її вже немає.

Було це на демонстрації Першого Травня
і більше ніколи я її не бачив.

1927

ВІХОЛА

Мете лапата віхола,
а по дорозі коні.
Тачаночка проїхала:
— Вогонь! Вогонь!

Тачаночка проїхала,
наздоганяй, ганяй!
Мети, проклята віхола,
дорогу замітай!

Сніг лижуть лева-полози —
• Вогонь! Вогонь!
Із прибережної лози
навперейми, на конях.

Торохнув порох: таррр-аррр-ах
Сніг лижуть полози.
Через замети по ярах
в проклятої лози.

Через яруги навтьоки —
Тікай! Тікай!
Хоча тікати не в руки,
а все-таки зникай.

Куди це? Що це? Віскіля?
Кіннотники іще?
Який це чорт йому вціля
у правее плече?

Лапата віхола: гу-гу!
Копита риють сніг.
І труп махнівця на снігу
спиняє коням біг.

Тачанка-чанка, легкий хід,
нема тобі побід!
Чого ти, хлопче, так ізблід,
холодний, мов той лід?

Тачанка. Коні. На бігу
пустили поводи.
А на холодному снігу
від полозів сліди.

1927

У П'ЯТНИЦЮ ВВЕЧЕРІ

Як прийшла до матері Субота
— на столі свічки:—
Ти, стара, молилися покинь,
бо кому твоя мала турбота?

Одвічала мати тихо
— батько спить:—
Хто мені покинути велить?
Є у мене лихо!

Гей, Субото! Чи ти чуєш?
— б'є годинник на стіні—
Болі в матерів усіх одні...
Гей, Субото, чи ти чуєш?

І сказала матері Субота
— тишина німа:—
Правда, що була в тебе турбота,
а тепер нема...

Правда, був у тебе син єдиний*—
та й номер...

Одчай.

Затремтіла, блимнула свіча.
Був... єдиний...

Стихла, зникла злякана Субота,
вийшла в двір і стала на траві...
Що була у матері турбота,
а тепер дві.

1928

LIBRAIRIE MONDIALE

Я купую книжки, не знаючи мови,
сторінки розгортаю — чорне і о білому, —
і зір мій стомлений пристрасно ловить
твою усмішку несміливу.

Тут я гість випадковий. Не дивися на мене.
Тебе я не бачу, не чую, не знаю.
Кохання хвилинного полохливі знамена
не над нами промають.

Не зо мною ти підеш пити каву в локанту,
дивитися Чапліна і над ним реготати, —
обнімеш завтра блискучого ффранта,
забудеш про гостя з фотоапаратом.

Забудеш усмішку. Ми ж не знаємо мови!
Сторінки розгортаємо — каліки на милицях, —
і зір наш, мій і твій, навіки ловить:
як усміхалися, як ми дивилися.

Стамбул, 1928

НОСТАЛЬГІЯ

Мабуть, устану,
запалю електрику,
взую черевики на босоніж,
на плечі накину пальто, —
буду ходити з кутка в куток
будитиму тишу сонну.

Нелегко!

Може, ви зупинялись в порожньому домі,
в просторих кімнатах,
веселих
і чистих,
де кожний крок ваш
звучить урочисто,
як поезії з оправленого в шкіру томика?

Там кожний погляд ваш в незвичайному груше,
колорити і ритми
вам незнайомі,
ви робитеся містиком
і не знаєте —
чи то собаки
під вікном гризуться за кістку,
чи, може, в стінах вовтузяться

веселі дідуганчики —
гноми.

Ось вони напнуть вітрило над дахом,
щогли димарів
обплутають ливнами,
і будинок
попливе дивовижним птахом...
Невідомо для чого
— рівно і строго —
по гранях пришито ринви?

Вітер битиме в стіни,
— за стінами серце —
рватиме екзотично-зелені жалюзі,
а серце
— за стінами —
скнітиме в тузі...

Серце!

Тоді ви згадаєте Харків,
знайомі,
як пальці рук ваших,
вулиці,
веселих майданів горбаті квадрати.
Що б не було —
в житті не забути
цих хвилин самоти
і шуканця розради.

Харків!

Я снами сномарю старим,
вітровими ногами я спати не можу,
коли місячний куц

горить незгоримо
й краввид
на біблійну легенду схожий.

Мабуть, справді, устану,
запалю електрику,
щоб місячні пальці
не рвали з вікна
екзотично-зелені жалюзі.

Це все од нервовості.
Зрозумійте,
як нелегко:
переносити самотність
і знати:
десь далеко-далеко
-- за морем --
друзі.

Анкара, 1928

НІЧ НА GRANDE RUE DE PERA

Авта тхнуть, як жінки на спортивному стадіоні.
Понуро,
як коні,
вантажені сумом,
проходять повії.

За залізними шторами сплять ресторани,
локанти,
кав'ярні, —
полісмени застигли товсті й незугарні,
примруживши вії.

Від Галати
пливуть над дахами зітхання провулків,
що, як вулики бджіл,
повні матросів, гамалів.

Мінарети шпилі об небесний граніт обламали,
захропіли :
імам
і хаджі.

Запізнілий юнак поспішає додому
з обіймів коханки,
до повії усміхається:

ні, не сьогодні! —
і голодні
повії ідуть до шоферів.
Стоянка.

Сплять шофери в обіймах таксі.
Сон тамує роз'ятрений денною гонкою шал.
Ім ввижається повний веселого сміху. Таксім
і бонтонний Пті-шан.

Ось на крила авто посідали голодні дівчата.
— Встань, ефенді,
кохання й хвороба
чекає тебе за дві ліри.

Мовчати?
І мовчати — офіра!
На вітвар божевільної ночі
Поклали життя.

Чорний стяг перелякано має. —
День встає з мармурового моря.
Прозоро.
Світає.

Стамбул, 1928

ТРИПІЛЬСЬКА ТРАГЕДІЯ

Заспів

Лютим боем барабана
серце груди рве.
Штикова у грудях рана,
з шаблі кров пливе.

Гостра шабля та блисуча,
велененький гай.
А за гаєм рветься круча
у вітрів розмай.

Полонили гори-кручі
розкуку зозуль.
Реве та стогне широкий і ревучий
Дніпро внизу.

А лани широкополі —
і жита в ланах,
і кружляє в мертвім колі
гострокрилий птах.

Урагани барабана,
змовкніть на мить!
Штикова у грудях рана
гаряче щемить.

Йй щеміти і кривлею
сходить судьба,
бо над чорною ріллею
ходить боротьба.

Зводить плечі попід небо,
через море — в брід...
... Виряджали козаченьків
у похід...

Та кінця тому походу
досі ще нема.
Вдарив ворог на свободу
в тисячі гармат.

1

Зелений червень пахощами лип
пливе над синьою рікою.
Увечері Дніпра веселий хлип
юнацьке серце позбавля спокою.

З Дніпра в райком. І раптом, як туман,
що восени — на берестки, на клени, —
Наступ. Бандя. Отаман
Зелений.

Прощай, Дніпро! Побалувались — годі!
І жартам час і справам — час.
Вже завтра будемо в поході —
революція має справу до нас.

Товариші браточки
 може завтра
 холодні
 трупи наші упадуть
 сьогодні
 в путь
 браточки
 тче

Промова була телеграфічно лаконічною
 і короткою.

За верстою липалася верста.
 Один в розплутаню обмоткою
 відстав.

— До Трипілля шістдесят верст...
 Бий мене хрест, шістдесят верст.
 Та й довгая ж тая верста.
 Один відстав.

А п'ятеро дівчат:

Люба Аронова,
 Бетя Палей,
 Олена Бірк,
 Орликова
 та Заверуха

ступали в ногу з полком.
 Муляло плече. Лаявся воєнком,
 П'ятеро дівчат мовчали глухо.

Воєнком пригадував, як до штабу
комсомольці приходили з проханням взяти його
Зняти його? А тут ще баб
до походу прип'ято!

Що вони можуть? Гратися в коханця,
плодити дітей, пелюшки прати,
або ходити на женські зібрання
і дивитися просто в рота оратору?

Що вони можуть? Воєнком гарячився.
Воєнком кипів і слиною бризкав.
А за спиною молодо й різко
колона співала гаряче вся.

5.

Першу роту складали бандити
банди Григор'єва, що перейшла
на бік радвлади... Бісові діти!
Чортові душі сиділи в тілах!

В них ще жили лісові звички,
стихія, розмай-вітрець степовий,
і холодок смутної кринички
під довгими пасмами хмурих вій.

Рота не слухала команди,
пила самогон з баклажок тугих.
Банда мусила йти проти банди
і нищити ворога впень, до ноги.

Банда мусила йти поруч
загону угорців і латишів,

і комсомольців, що рушили гору
важчу, ніж гори людської душі.

Перша рота зірвала зірку —
червону зірку далеких комун.
Комсомолец ображений скривився гірко
і не знав поскаржитись кому.

Він був молодий і йшов на загибель
тільки тому, що червона зоря,
така ще далека, близько ніби
світила на ріки і на моря.

Тепер вона під ноги упала,
її тонтав учорашній бандит
бортами підборів, приклада сталлю,
аж очі в неї лізли з орбіт.

6

Через яр, через тин,
за верстою дві версти:
аби голову та звістку донести.

Восьмеро коней панахало шлях,
ахало і рвалось віття на дубах.

Рвались перелякано
на дубах гілляки:
восьмеро коней шлях панахало.

Через греблю, через тин —
за верстою дві версти,
аби голову та звістку донести.

Підлетіли до загону
 рештки ескадрону.
 Гей, червоні! Ой, червоні!
 Поморені коні

Пада з коней мило —
 так їх потомило.
 Банда Зеленого
 ескадрон розбила.

І десятка в ескадроні
 вже не набереш ти:
 ось нас восьмеро, червоні,
 з ескадрону решти.

У Трипіллі трупи білі
 покотом лежать,
 у Трипіллі трупи білі
 і зелений жах.

У Трипіллі жах підводить
 чорні хмари вій.
 Не спиняти нам походу, —
 сурми, кличте в бій!

Рвіть блакить на довгі смуги,
 бийте в барабан!
 Гей яруги, ой яруги,
 в яругах туман.

Да й туман яром котиця,
 а нам жить краще хочецця!

Комсомолец з першої роти
— невідоме його ім'я —
від знущання й турботи
не зів'яв.

Він прийшов до товариша
Ратманського.
Я, каже, з базарища
отаманського.

В мене, каже, зірвала зорю
згряя лютих звірюг.

Треба їм прочистити мозга,
в тій моззі грузне нога,
не мозга, каже, чорт зна що...

І комсомолец пішов.

9

Ратманський — революціонер і скульптор,
натхнений артист мистецтва революції,
борець за долю нового людства —
на мить закам'янів у муці.

Тільки на мить йому ващеміло образою
і вже — розчавлено.
Ще поберемось ми,
ще помагаємось, чертева дичавино!

Агітація

10

Перша рота другого полку!
Ей там, слухай, чого зіваш?
Легше темної ночі в степу шукати голку,
ніж стежок до сердець ваших.

Ви обросли коростою грабіжництва,
лепом гвалтувань, брудом нальотів.
Ви вмісте збіднюватись,
коли є в вас охота!

Якого ви чорта, обдурені зрадниками
революції — нашої великої неньки,
усякі бандитські витребеньки
теревенькасте радо?

Ви ж таки діти праці й поту!
Де ваша свідомість класова?
Ага! Ви не хочете клопоту,
ви куркулям звіряєтесь на совість.

Ви напиваєтесь самогоном у доску,
коли революція вас кличе,
коли кинуто в бій, у скажену розноску
всі сили неможницькі і робітничі!

Я вам наказую іменем революції
твердо і неухильно виконувати команду.
Ми мусимо розчавити банду
і не спинимось — здійснимо мету цю.

Гей кінця тому походу
досі ще нема.
Вдарив ворог на свободу
в тисячі гармат.

Хай белькочуть кулемети
на ворожу путь.
Попадайте, кулі, в мети —
вороги впадуть.

Вороги впадуть під ноги,
зломлять рученьки.
Стане, збочивши з дороги,
понад кручу кінь.

Сонце, в небі цитриново,
молодо гори!
Кінь тонкі ламає ноги
й падає згори.

Лісові сухі горіхи
лускає луна —
У Трипіллі жовті стріхи
запалило нам.

Каламуть — Дніпрові води.
Вицвіта блакить.
Гей, походи та походи —
сурмачі, ревіть!

Точився бій, як п'яний попідтинням,
 спадав і знов здіймався: На кулі! На шаблі!
 І кров тонким червоним павутинням
 мережила бойовиська шаблі.

Умирили комунари...
 Де ти був, проклятий зраднику?
 Ні слуху, ну д'у —
 худорили...
 Знаряддя кинь!
 Затиснуй ходу!

Воєнком! Непрониклим туманом
 оповито твоє минуле:
 був не то отаманом,
 не то осавулом.

А може, не тим
 і не тим ти був —
 чорний дим
 на нашу боротьбу.

Чорний дим та погляд голубий...
 Точиться бій, падає бій.

Коло ворогів.
 Тисячі смертей.
 Друзі дорогі,
 й ви помрете!

Помирати всім,
Загибати всім —
куль в нагані сім,
тільки сім.

Перша тобі —
враже, в боротьбі.

Друга йому —
надай у тьму.

Третя куля —
пропадай минуле!

Від четвертої
жди собі смерті.

П'ята —
в голову ката.

Катові й пошта,
А останній постріл...

Ратманський! Падай, голова,
від сьомої з нагана!
Не гримнув постріл, і трава
хитнулась п'яна.

Ратманський! Знову натискай
гашетку круто.
Отруто смерті... натиск... А!
І вже роззвучено...

І вже у чоботи твої
бандит пітні взуває ноги.
Гримлять бої, ідуть бої,
і з кров'ю п'є водицю огир.

14

Ми йшли сплюндрованим Трипіллям
поміж хатів зруйнованих, згорілих,
мов рештки одчайдушного терпіння.

Байдужий місяць збіг згори, ліг
в калюжі крові поміж трупи
і білі зуби зціпив і зцупив
кулаки.

Який
безмежний жах!

В крові юнацьке тіло,
і юність ходить по ножах,
і тіло пада біле:
як гнів, як мука, як одчай,
але не чуть покори.
Десь люто клацають затвори...
... мовчати!

Ця ніч кінчала день байдужий,
червневий день трагедії повстань.
Пошана мертвнм!

Встань,
мій друже!

Володю! Димерець! Нема тобі могили,
приходиш до мене у сні, Володю...
Милі мої, милі мої, милі...
Голова, як колода.

Бурштейн,
Полонський,
Шейнін,
Заверуха,
Ратманський,
Димерець,
Палей,
Олена Бірк --

немає вас, забрав скажений бій,
і кров сторіками Дніпро у синє море —
байдуже й глухо.

Обдурене село бучну кричало славу,
ви падали на небуття поріг,
і тільки сонце прокляте згори
дивилося на мертві лави.

Обдурене село, ти йшло, зелене, —
і тільки кров червону ронить день.
Ти через кров свою до радісних ідей
пройшло в огнях повстань шалених.

П і с н я

15

Ні могил, ні сліз, ні вінків —
тільки спогад навіки віків.

Тільки спогад про вас назавжди
над Дніпром колишуть сади.

Вже зотіли ваші тіла
і печаль полинем поросла.

Переораний радістю степ
полинами не заросте.

Ой, гримлять і гудуть роки,
як широкий розлив ріки.

Що не рік, то новий нам рейд,
що не рік — нам рости вперед.

Не дарма, о ні, не дарма
ворог бив на свободу з гармат!

Не дарма, о ні, не дарма
перекрив вашу кров туман,

вашу кров дзвінку й молоду,
як епохи нашої дух.

Вже Трипілля давно нема —
над Трипіллям навис туман.

Дніпровій в груди кручі б'є —
Комсомолля з туману встає.

Заверуха! Палей! Димерець!
Налетить степовий вітерець,

і співає могутній птах,
шляхи простяглися в житах,

і шляхами колони йдуть
у далеку радісну путь.

Їм Ратманський перед веде,
і гримить Дніпробудом день.

Ой, грими, як гримлять громи,
переможемо тільки ми.

Недарма-бо, ні, не дарма
захищали ми волю з гармат.

Ми вмирати вміли в бою —
ми збудуємо долю свою.

Над землею гнів розцвіта.
Зоревіями йдуть літа.

Зоре ясна, нам світи
на широкі ясні світи!

Нам угору, зоре, йти,
нам боліти, рости й цвісти.

Харків, 1929

З ФРОНТУ

ЛЮТИЙ

„А коли солдати
містом марширують
— одчиняють вікна
дівчата молоді“ ...

Йдуть офіцери,
йдуть не горюють,
в мундирах чудових,
як риба в воді.

Йдуть офіцери
в мундирах чудових,
женуть новобранців,
як чабани.

Грають сурми,
барабан фронтовий
сухо і глухо
бубонить:

Били нас. били,
ми вже й забули,
перегубили
поразкам лік.

Йдуть новобранці
сірим скопом,
щоб лягти труном
у сирій землі.

Ми тобі ляжемо,
ми тобі скажемо,
ми тобі покажемо,
руський цар,

як тобі нас гнати,
як тобі нас рвати, —
ми тебе за грати,
ха-ца-ца!

Йдуть офіцери
в мундирах чудових,
хиляться, падають
— кривця на брук.

Б'ються в істеричі
офіцерські вдови,
сльізьми заливаючи
виднокруг.

Плаче цариця
з горя по Распутіну,
виловили Гришку
в холодній воді.

А солдати містом
марширують—в лютому
одчиняють вікна
дівчата молоді!

1929

НЕВІДОМИЙ СОЛДАТ

На землі й під землею лад —
боржники чекають розплат,
чути тупіт старих балад
в маршем часу не в'лад.

На землі й під землею закон:
він тримає гарматний трон,
а круг трону — віків спокон
бравих рицарів ескадрон.

Ескадрон королів, королів,
винуватців народних лих —
міністрів ощерено злих,
псів великих і малих.

На троні владар землі,
а міністри і королі
за владикою тануть в імлі,
як за цифрою нулі.

О, доларе! Геній твій
на алмаз перетворює гній,
і на золото братню кров...
Ще ніхто тебе не зборов!

Ти царюєш над світом один,
ти владар робітничих годин,
ти владар робітничих родин,
ти — один.

Хочеш ти, і йдуть полки
з-під міцної твоєї руки, —
перетнули материки
хвилі крові людської ріки.

І заляпаний кров'ю день
по коліна в крові бреде,
потопав вже до грудей
у багні мілітарних ідей.

Ти царюєш над світом один,
ти владар робітничих годин,
ти владар робітничих родин,
ти — один!

Але чом ти, доларе, не спиш?
Над землею спокій і тиш.
Так чого ж ти вночі тремтиш,
як на шибениці кати?

Що? Не хочуть іти полки
з-під сухої твоєї руки,
і не хочуть падати ниць,
і плюють на твою міць?

Барикади? Протести? Страйк?
Що ж, міністри кричать: — ура.
Невесела, доларе, гра
невесела, важка пора.

З-під землі у промінні зорі
йдуть на вулиці вуглярі,
перекопують вулиць рів —
перекопом на владарів!

Під Верденом встає солдат,
той герой мілітарних балад,
і на Марні з могил встають,
ті, що несли в могили лють.

Піднімається з Піньських болот
твого трону мертвий оплот.
Під ескортом іржавих мін —
з дна морського кортеж субмарін!

І, як з дуба, летять королі —
одиниці твої й нулі,
припадають до лона землі,
переляк у них на чолі.

Не укритє вас земля,
погляд ваш з переляку закляк,
кинув вас світовий переляк
на слизький небезпечний шлях.

Вже хисткий ваш непевний крок,
бо під чоботом вашим кров,
і вже нікуди вам іти,
бо палають в борні світи, —

бо не в силі втримати лад
ланцюги капіталових влад,
бо встає Невідомий Солдат
для останніх розплат.

1929

ПОХОРОН СТАРОГО ЧЕРВОНОАРМІЙЦЯ

Туман, туман... Навис туман над тьмою,
і над туманом тьма, мов чорний креп.
За містом снігові завої,
і рветься в місто зимний степ.

Туман, туман... А десть далеко
не мерхнуть ліхтарі і плине тужний сп'ів.
В протоках вулиць рветься сурми клекіг,
в протоках вулиць чути цок підків.

Везуть бійця на простім катафалку,
і стогне, від ваги вгинаючись, лафет,
а вітер зачепивсь за парашет —
він задивився на жалобну валку.

За труною кінь
вороний, —
не зігнути ніг,
не звести руки.

Коню мій,
коню вороний,
довелося товариша хоренить,

Коню мій,
грива — вогонь!

Від скількох виносив погонь,
а скількох ми гнали з тобою,
як гукали сурми до бою!

А смерть прийшла,
в ліжкові знайшла:

не звести руки,
не зігнути ніг...

За труною кінь
вороний —
не бере вівса, не п'є воду...

Туман розносить сум на всі кінці,
і мідні голоси співців
наповнилися жалем останнього походу.

На кладовищі серед степу
його поклали між товаришів,
і вітер сніжним білим креном
горбок землі залорошив.

Так прийняла його могила —
червоний орден коло серця в нього,
і прапор бойовий розкинув крила
над головами в нього.

І знов до міста... чути цок підків.
В протоках вулиць чути сурми клекіт.
Він кличе під прапори юнаків —
ім жити легко і вмирати легко!

1930

З ФРОНТУ

Поколупаний циферблат, запмарований димом,
був схожий на руде засмагле обличчя.
Вуса стрілок зв'язавши вузлами крутими,
час ішов крізь хвилини і секунд каліччя.

Перелічуючи чуйно частки чекання,
час поспішав, як експрес без зупинок,
і коли надломилась хвилинка остання
і годинник ударив кулаками тупими,

— раз і двічі! — десь луснули жили напруження,
і тиша зойкнула збудженим голосом —
над заводом, над містом непробудженим
попливло, полилося і враз розкололося,

мов волоський горіх на дві частки однакові,
і, впавши на землю, димом розвіялось.
Зойки стихали й на небових віях
застигли напруга і тремтіння атаки.

Завод водночас, стривожено вимахнувши
шкарубкими руками пробуджених кранів,
до прокатного цеху — швидше! Ну, вже! —
поніс болванок розпечені карати.

Обережно й любовно, мов ювелір,
що несе діаманти в тонку обточку,
крани підносили крицю з землі
і в штабелі клали швидко і точно.

Виростала розпечена криці гора —
конденсований мускул робітничої армії,
тих, що руду видавали на-гора,
і тих, що пеклися в цеху ливарнім.

Конденсована воля лежала тут,
життя і надія на життя тисяч,
що несуть як жар розпечену мету
і не бояться онектися!

1929

НА ДОПИТ

(Уривок)

В дверях ключем колупнули. Щось тріснуло.
Щось нагадало віддалений постріл.
В навстіж розчинені двері повіяло різко.
Протягом кинуло вбогу на нарах постіль.

Що вам? — і запит не важко збороти. —
Що їм? — відомо! Відомо!
Нерви напружились. Мертвим дротом
нерви напружились. Втома.

Нависав коридор. Тулилася стеля к підлозі.
Вузько сходились стіни. Брудними обіймами
схопити хотіли. — Зупинено, спіймано
на короткій дорозі.

Невідомо, де ділися інші.
Може теж їх?!
Під одежею
зашкреблися холодного остраху миші.

А на вулицях міста туман,
а за спиною дім сіролиций,—
й, ох, то ж не дім, не больниці
— настоящая тюрма!..

На вулицях міста туман обнімався з стовпами.
Тупилися один до одного темні будинки, —
дівчина мовчки ступала,
і серце було їй холодне, як біла крижинка.

Серце було їй холодне, як мертвий камінь,
що вибухом вибито з муру міцної будови.
Ось вони візьмуть його шкарубкими руками
і сточать останні краплі живої крові.

Ось вони... Двері. Дві постаті. Дві рушниці.
Сходи. Забруднений килим.
За столиком унтер з лицем оспалим, безсилим,
з очима скляними старого п'яниці.

Сходами вгору. Що там чекає?
І несподівано в слові: — Радість! Спогаді
Йде боротьба, є надія, і партія є, і ЧК є!
...А серце холодне — на сполохі

КОМАНДАРМ

Ходить ніч по червневому темному місту,
затишає у віддалі
стомленим кроком,
і похилий ліхтар,
таємничого сповнений змісту,
за вікном підморгує
жовтим,
скляним оком.

Потім гасне й ліхтар.
Загоряється ніч —
чорна ніч безнастанних думов.
Чую голос,
неначе крізь прірву сторіч,
Наближається голос і крок.

І в проваллі вікна,
в мовчазному проваллі вікна
— непохитна і строга —
як і завжди з'являється
— завжди — вона! —
і в очах її сум
і тривога.

Ось я чую її,
ось я бачу зламану руку.

Буде день,
буде бій
ще страшніший за наші бої:
чи ти підеш на смерть,
чи ти приймеш, як ми, свою муку,
чи згадаєш слова мої?

— Так! —
і голос
у стіни кімнати ударом,
і від стін до вікна,
від вікна до дверей і назад:
— О веди нас на бій,
молодий командарме,
о веди нас на триста боїв,
на чотириста барикад!

А в проваллі вікна,
на розмову з живими людьми
виникає не привид —
суворе сумління моє,
— із бентежної тьми,
із трипільської чорної тьми —
Ратманський
встає.

Подає мені руку
і на схови звіряє нагана,
закривавлена скроня,
і голос гримить:
— Не ставайте й на мить,
сійте зерно життя
по слідах урагана!

Ратманський зникає.
Нагана стискає руку.
Кров'ю живою
сповняється тіло
живе.

Хлюпоче під берег вікна
трипільська ріка,
і рікою
Димерець пливе.

Він,
розкинувши руки,
пливе за водою,
нерухомиї, мов дуб,
і його голова
заржавіла від крові рудої.
Повні смерті вуста.
Долітають слова:

— Ти — наш брат,
ти — наш вірний товариш!
Нас недоля погнула на покруч рогів.
Буде день,
буде бій —
чи ти вдариш,
чи ти станеш на захист Республіки
від ворогів?

Барабани трамваїв тривогу забили.
Світанок.
Димарі націлилися
боєм гармат
у зеніт.

І нічні мої привиди
в сонячнім сяєві тануть,
а народжена пісня дзвенить.

— Такі —

і пісня об мур горизонту ударом,
в димарях одгукнулася
і повертає назад.

— О веди нас на бій,
молодий командарме,
о веди нас на триста боїв,
на чотириста барикад!

1929

ХРОНІКА

Так виростала бою шкала:
у чорнім небі літака
три прожектори шукали,
він, скаженіючи, тікав.
Але зрадливий зум мотору
— зумій таки втікти, зумій —
і кулемет мотору вторив
не при своєму розумі.
Прожекторів блакитні пальці
на шмаття рвали хмар запону.
Пілот, в стерно уп'явши пальці;
рвонувся крізь страшну запону.
Він паніку та бомби сіяв
на місто злякане і темне,
а три прожектори носились
в поламаному
паузами
темпі.

Так виростала бою шкала:
у чорнім небі літака
прожектори всю ніч шукали,
він налітав і знов тікав.
Було їх три, і ще чотири
шугнули на небесний плац,

затьмарили зірок пунктирн.
Пропелера самотній плач
рвонувсь, в прориві хмар ущух.

Це початок кінця!
І раптом блиснув срібний жук
на синім тілі промінця.

Скажало вверх по бою шкалі
нервів живе срібло.

Зенітки смерті рябої шукали
серед небесних болот.

Тікав пілот в хмарний розрив.

Тікав, тікав пілот.

І раптом пранцельний параш розрив!
упав

— пауза —

пілот.

Ранком лягло на нуль
живе срібло нервів.

Пілот спокійно заснув.

Авіахім скінчив маневри.

1930

ПІСЛЯПОЕЗІЯ

Я спав на реялі в комсомольському клубі,
тому й серце в мене музичне.

1930

Грає вир,
в якому тоне людський зір.
В нім кожний крок і кожний гомін —
твої в томи вічний спомин;
ти краплю дивної отрути
щонаочі п'єш, щоб світ збагнути.

Сідайте, Хлебніков. Сідайте, Маяковський.
Привіт!
Пароль по ролі: вічно маяком стій,
хоч очі вилізуть з орбіт.

І ще заходять. Пафосу бельгійця
і божевільню янкі місце дам.
На негнучкій трагічній гілці
висіти багатьом плодам.

Пора,
вже сила є в крилі,
є відчуття живої мови...

Учителі?
Що ж, ловлять мух учителі
і мають непогані влови.

Той в божевільня, той в наган,
той в академію, той в порох томів.
Лише один смертельних ран
в душі своїй не усвідомив,
і не вмирає й не вмирати вчить...

Від болю — почуття чистіші.
Коли нічна заходить мить,
Я хочу тиші.

Народжень і смертей трагічна тишина,
трагічна тишина і громи ундервуда
і ундервуда з думкою війна,
війна, що є, була і знову буде,
бо вже лежить напруга на чолі
і досягають зерна мислі...

Розходяться учителі.
Прощання мовчазне і стисле.

Народжень і смертей трагічна тишина -
єдиний незрадливий свідок
народження балади.

Ніч мина.

Впереді Сьогодні ж...

1931

БАЛАДА ПЕРЕМОГИ

Лісок.

Над ліском —

і вітер, і жар.

Пісок.

Над піском —

збіговище хмар.

Гурт

хмар.

Злив

свист.

Рвав

марш

гор —

ніст

Там, де переліс бій запалив,

ночі казан сто клепалів

клепле,

— і капле кожний удар:

грім і блискавка з хмар.

З лісу, неначе на рубку лози,

в шал бойової грози,

вихорем рвався наш ескадрон,

не трориваючи фронт.

Над живопліт полохливих осень
влітав чорнобою вогнешний язик.
В горні гарячих атак пічних
горів горніст і згоріти не міг.

Атака котила на ліс полки,
вона клекотіла
— і так:
в берег перелісу хвилі атає
як в прибережні піски.

Кров'ю грав і лиснів пісок.
Грім.
Блискавка з хмар
впала бомбою на лісок
— і розпочався марш.

Кулі кололи тьму й пили
кров, як вино, — до схочу.
Вітер зривався з вологої мли
і падали хвилі дощу.

Та й він з наших чол гарячих не змив
страхітної темноти.
Ми рвали фронт,
бій гримів
і коням трощив хребти.

Обрію обрис топив свинець
зі сходу на захід аж.
Бомба зорі. Бою кінець.
Де ж ескадрон наш?

Від лісу до поля — лежать бійці,
Прострілений прапор
у правій
руці.

Скривавлений прапор червоний,
хто його в серці проніс?

Живий лише ескадронний,
помполіт
і горніст.

1931

БАЛАДА ЗАЛІЗНОГО ВИКОНРОБА

А. Д. Мельніков на монтажі
ферм Тракторобуду. Зима 1930.

Товаришу!

Тривоги клич
збудився і погас.
Горять прожектори всю ніч
і ждуть, і кличуть нас.

Невпинний вітер.

Крижане
гудіння навкруги.
А дика ніч сніги жене,
мов хвилю в береги.

Мов дзвін гуде земля стара.
Не мовкне шал погроз.
В цю ніч вам спати не пора —
штурмує нас
мороз.

Він вийшов з юрти.

Вітер — в груди й лоб.
І між колон гриміла в труби хуга.
Він вийшов на мороз,

залізний виконроб,
щоб знову волі вірний трос
збурнути в ніч і закріпити туго.

Він знов не сматиме, як двадцять другий рік,
коли на сніг руді лягали плями
і пепеляєвський
ревів
гарматний рик
та вітер пролітав якутськими полями.

Він вийшов з юрти. Перед ним майдан.
Дороги велетнів, горять багряні стяги.
Він вийшов,
згадуючи порт Аян
і закипаючи
міцним вином відваги.

А шторм не відхав і знижались тучі.
Гойдалися цеху колони скрипучі.
У груди приймаючи вітру удар,
вони головою сягали до хмар —
і власти боялись під натиском хуги,
під тиском ревучим страшної потуги.
І туга.

І в тузі стоїть виконроб,
Пругами напруги поорано лоб.

— Чого ви стали?

— Вітер, виконроб..

— Чого ж ви стали?

— Час спочити...

Нічної хуги диких злоб
не зміряти і не спинити.

Скувала крига

ліс колон.

Дорогу — брати молотками.

Невже серця пішли в полон
до шторму битими стежками?

За спиною морозний порт Аян.

Залізний виконроб, він згадує, для чого
його послала на майдан

залізна партія,

для чого вчора

він обмерзав в холодних рівчаках,

для чого сила є в його руках,

для чого вчора бій і в бій пішли тепер ми...

Це ж може Пепеляєв в образ ферми

ввійшов —

і в чорну ніч, і в білий шторм

прожекторами рве безсонні очі,

він хоче зупинить цієї ночі

наш неймовірний

штурм.

Це —

ніч Якутії.

Це —

грає кулемет.

Це —

кулі посвист.

Це —

розрив набою.

Це —

перемога.

Це —

змагання мет.

Це —

бій,

це —

бій!

І він радий собою,

що може кинути у хугу,

у мороз

несхибних воць несхибний трос...

А такелажників бригада в сляві бою?

Вона злютована його вогнем,

вона за ним іде й стає на крани,

вона вже перейшла сумнівів грані

і зустрічається з наступним днем,

геройством злікувавши рани.

Дорого велетнів! Ти йдеш у світлі дні!

Яких людей кують твої вогні,

яке ми щастя в боротьбі впізнали!

Наливши силу в пружність ніг,

ми пройдемо

— крізь бурю й сніг —

твої уперті перевали!

1931

БАЛАДА ВАРТОВИХ

Не варто спати вартовим, —
гуртом чекати хуртовин.

Був вечір. Ми сиділи в клубі.
Мороз простори поборов.
Він вициряв нещиро зуби
і розганяв холодну кров;
він прислухався до розмови,
синіючи в віконнім склі...
Був вечір мовчазний зимовий,
яких багато на землі.
Спливала в небі хмара чорна,
нам не лишаючи надій.
Історія крутила жорна,
молола борошно подій,
і падало в пітьму прозору
воно, мов сніг, що сівсь сном.
Підвівши сині руки вгору
змагався вечір за вікном.

І, мукою наливши очі,
рвонувся пострілами він;
він був самотній проти ночі
і викликав на поміч дзвін, —

вже разом збуджено тремтіли,
і вибухали і гули,
летіли постріли, мов стріли,
і несподівану знайшли
трубу горніста в штабі Чону.
Труба вривалася в вікно,
рвучи холодну оболону.
Банд не чекали ми давно,
і вже два роки наші рани
не розкривались в боротьбі,
та маузери і нагани
ми все ж лишали при собі.

Не варто спати вартовим, —
гуртом чекали хуртовим.

Ми зупинились перед клубом—
і кожний з нас побачить ніг,
як, прихилиючись тулубом
і потиском закладлих ніг
впиваючись коневі в боки,
промчав по вулиці неспокій
крізь ніч і вітер,
стужу й сніг.

Холонув вітер і рвав тонку оболону.
На темнім майдані бійці шикувались в колону.

Москва ридала в проводах.
По голках снігу вітер босий
ступав. — (Розтоплена руда
сердець киніла). — Він приносив
зелену іскру. Іскра мчала
і зустрічала ніч і даль,

співала про тоску причалу,
і далі мчали провода,
а землю било і качало
в баюрах світових подій..
Вітри гули. Москва ридала
в залізані вуха проводів.

Колона рушила напружено і мовчки.

Будинків дикі табуни
скосили сині очі.
Ми йшли повз них — згасали сні,
мов не бувало ночі.

Колона рушила і зупинилась мовчки.

Партійний комітет. Суворо-тиха зала.
І в тиші чути, як вітри гудуть,
яка нелюдська стужа пронизала
вселюдську скам'янілу грудь.

В руках секретаря забилась телеграма.
Ми грамоті не вірили в ту мить.
Людським серцям одкрилась брама
жалю, якого не спинить.

Повік не одбриніть мембрапам
роз'ятрених забутих ран, —
то жалібного маршу кран
підносив нас, не віщував добра нам.

Секретар сходив мовчазний з трибуни,
і бурі били в схилене чоло,
та очі так дивились крізь вільготне скло,
що никли бурі, падали буруни.

Не варто спати вартовим, —
гуртом чекати хутовин.

Віки спинилися в ці дні.
дивились, як палали ватри
на Красній площі. Як гриміли
серця і рвавсь динаміт.
Як рясно нависали грози
над домовиною. Пливли
хвилини — дні, години — роки.
Країни річищем широким,
тонкими смугами шляхів
йшли делегати. Тут зішлись
і зупинилися віки.
Огонь жалю прожालив очі
Москві й Україні. Білорусь
тремтіла, збліднувши. Кавказ
багатомовний гомін горя
підняв на верховини гір.
В тайзі упав столітній кедр.
На Мурмані північне сльиво
вінком горіло жалібним.
Чорніли негри і жовтіли
від горя хінці. Виконком
Інтернаціоналу засідав.
Політбюро несло почесну варту.
За межами сичала лють
і горе протинала зрада.

Не варто спати вартовим, —
гуртом чекати хутовин.

Ми перейшли межу,
і відстань, і години...

Навік я в серці збережу
останню путь великої людини.

Ми стерегли хвилини і секунди.
Він жив, як вияв наших воель.
Напруженням в мільйони воельт
це ми були його підґрунтям.

З снаги народу виріс він,
себе еднаючи з майбутнім.
Не зупинявсь його загіт,
Він був майбутнє — мусить быть ням.

Коли ударили гудки
у груди світу,
душею вчули ми в'явки
печаль землі несамовиту.

Коли ударили гудки
у груди вдруге,
спинило серце молотки
німої туги.

Безжална і всевладна смерты
Ми не схилялись перед нею.
Вогонь злетів в небесну твердь,
що кам'яніла над землею.

Гудки замовкли. На майдан
упав туман,
упав туман,

На лезах блискала скорбота.
Живі ставали до роботи.

Не варто спати вартовим, —
гуртом чекати хуртовин!

1931

БАЛАДА НОВОГО РОКУ

1932

Радист ладнає апарат.

Під сміх і свист регенерацій
рік падає

як грізний водоспад
борні,

змагань,

смертей

і праці.

Рік падає, і спробуй — зупини
падіння.

Вічність ненормальна.

Ворочають в постелях хронуни
залізніх снів спокійні жорна.

Йому лишилось жити сім хвилин.

Холодний рік, чи є тобі порада?

Відплив, загайність і приплив.

Радист принав до апарата.

Антена перетнула ніч.

Гойдулись на тонкім канаті

світи громохкі і сумні, —
нам їх судилося єднати,
перетопивши, як руду,
в чітку і гармонійну форму,
прискоривши робіт ходу
і скоротивши хлібну норму.

Антенa ловить світ.

Ніч розсипа сніги.

Не спить історія.

Не квапиться відплата.

Як конденсатор нашої снаги
радіст,
як нерви апарата.

На хвилі двісті чотирнадцять метрів
Варшава калатає в дзвін.
Куранти б'ють...

Встає з-під муру мертвих —
ростріляних,
повішених загін.

Встає і горнеться у саван
і слухає в останній раз:
Галло Радіо Польська Варшава —
в Аполо-дансинг аргентинський джаз.

Зелена іскра прориває хмар шал.
Остроги дзвонять брязкотом тупим.
Д'гей, дансинг Польська — фокстротус маршал
на теплому паркеті хлопських спин.

Чуття радіетові знайоме,
він звільна крутить варіометр,
лягає на мембрану свист
і знов хвилюється радіст.

Берлін — Віцлебен...
юбер алес...
Крок метронома,
хижий тиск...
Вітрини в блиск
поубиравались,
холодний блиск,
фальшивий блиск.

Берлін у поті кризи змок:
зламало ноги,
важко встати,
і на Алеї перемог
тремтить холодний мармур статуї.
Я, Тельман, арбайт, кампф унд брот!
Та Гітлера шоломи стали,
а Брюнінг кидає фокстрот
і кулі в мовчазні квартали.

Потворні статуї Алеї перемог
на постаментах гнуть коліна.
Тобі лишилася хвилина —
і ти помреш і ляжеш в морг.

Брюнінг, знаємо твій зміст,
ти фашистський тил.
Гітлеру готуєш міст
з наших тіл.

Рот фронт!

На помості наших спин
в танці тупай,
поки батько, мати й син
ляжуть трупом.

Рот фронт!

Перший, хто із нас впаде,
той не встане.
Нам ще буде світлий день,
буде ранок.

Рот фронт!

Перший, мабуть, ти впадеш,
брита шельмо!
В бій нас партія веде—
Тельман!

Рот фронт!

Тирсою наб'єм сповна
жовту шкуру.
Потанцюєш ти у нас
Коло муру.

Рот фронт!

Нового позивного клич.
Радист не спить. Він радий вловам.
Він іскру зустрічає словом
і слово посилає в ніч.

Хрипить мембрана.

Крізь туман,

над хвилями:

Спасайте Наші Душі!

Йде корабель на дно, дарма, що океан—
на суші.

Він звався Англія, цей корабель,
що островом заліг в тумані,
котвицею скребе підніжжя темних скель
під хрипкий поклик капітанів.

Сер Макдональд сидить у короля,
вужами звисли вуса білі...
Сер Макдональд! Хвилюється земля
і Темза котить під Вестмінстер хвилі.

Сер Макдональд! У затишок кают
вода холодну простягає лапу.
Сер Макдональд! З морського дна встають
твої мерці і вгору йдуть по трапу.

Вони здираються на твій хисткий місток
і дзвонять кастаньетами кісток.

Сер Макдональд! Розкішні влови!
Сер Макдональд! За вами слово...

Наказ: Манчестер-Слейсуайт,
Давентрі,
                    Лондон,
                                    киньте громи,
вмикайте силу кіловат
і метрономи!

Дарма, що хилиться стіна
під тиском грізної навали,
дарма, що Лондон протина
гаряче слово Саклатвали.

Із трюму чорного тюрми
вони встають, щоб побороти.

Джоні, Джоні,
Обрій синіє,
йдуть кораблі у даль...
Джоні, Джоні
Кінець надії —
пенсія і медаль...

Джоні, Джоні
Білявій Мері
пенсія і медаль...

Сер Макдональд, причиним щільно двері,
сюди не пройдуть ні білява Мері,
ні мертвий Джон, ні хвиль холодна даль.

І кроком впевненим і бистрим
сер Макдональд пройшов за військовим міністром.

Радист вмикає реостат.

І ти в огнях повстань згоріш,
даремно в ніч реве сирена
і Марсельези спів, Париж,
гримить на вежі Сітроена.

Чи це новітній твій ту-стен?
Чого мовчиш? Тебе питаю!
Не заглушити-ним густе,
як каучук,
виття Індо-Китаю.

К Парижу вибили тропу
в гранітах неба самолёти,
щодня пропелери хропуть —

вантаж:

війна,

грабунок,

злото.

Радист перемикає хвилю.

Невже Далекий Схід в танок
Пустився теж на річці Ляо?
Чи то здається, що клинок
вгрузає важко в тіло мляве?

Яких канканів вантажі
скидають самолёти знову,
рвучи небесні бандажі
над розруйнованим Цзінь-чжоу?

Довгі версти хмар
ескадрильї ар-
мій,
крильми крий ряд
хат,
мокра справа.
Ха!

Бомбовозний кло-
піт
в урядах Євро-
пи,
кулеметний дикий
хор,
вірна справа.
Хо!

Бомбу Китаю, бом-
бу.
Вибух злітає гон-
гом,
почервоніла Ляо-
Хэ,
чиста справа.
Хе!

Виникають вско-
рі
крейсери на мо-
рі,
міноносців бистрий хід,
певна справа.
Хи

Острів Хондо, бан-
зай!
Облизнувся Рам-
зай,
огризнувся дядько Сам —
через море реві звиса.

Сі-де-ха-ра-сі-де-ха
хі-
хо-
хе-
ха!

Сміється Мікадо. За сміхом діло не стане.
Найкраще сміється той, хто сміється останній.

Розриває

сміх

рот.

Рве

Китай

крок

рот.

Ноги

зводить

фокс-

трет.

З дансингу — на фронт.

Танцює світ. За танцями діло не стане.

Найкраще танцює той, хто танцює останній.

Радист втомився. Скрізь фокстроти.

Ревуть мембрани. Рік новий

здається вирішив збороти

фокстротом кризу.—

Гнів лови!

Радист перемикає хвилю.

Галло! Холодний рік сконав

під свист і сміх регенерацій.

Хто зна, яка страшна війна

гряде проти країни праці?

Хто зна, чого вона танцює,

ота Європа — цілий світ —

і що за танками готує,

які багнети нам гартує

і сальв яких несе привіт?

Світ проти світу став навпроти.
Конає рік.

Шляхів нема.

Йде інтервенція гармат
на зміну інтервенції фокстротів.

Ми не самі — за нами світ.
Радисте, слухай гонга луни:
в усіх країв нам шлють привіт
радіостанції Комуни.

(Ой мертвий Чепель підніма
у світ незламні антени).

Ми не самі — за нами світ.
Твій голос у виру не тоне.
Радисту кидають привіт
комуни Мехіко й Кантона.

(Зі станцій Брюнінга відозви
в світ висилає комуніст).

Ми не самі — і в цьому зміст:
Париж,

Шанхай,

Варшава,

Відень,

всі слухають тебе, радист
Москви,

і за тобою підуть.

Радист стає до мікрофона.

Антенa перетнула ніч.
Гойднулись на тонкім канаті

світи громохкі і сумні,
що нам судилося єднати,
перетопивши, як руду,
у домнах воєн,
революцій,
прискоривши робіт ходу
і захлинаючись у муці
голодних норм.

Л е н і н:

комунізм розпочинається там,
де є в змаганні саможертва
і самозречення.

Відплатою — мета.

Хоч світ старий живе — він мертвий.

Ми працювали так, —

радист гримить

у чорне вухо мікрофону, —

що розуміли кожну мить,

як нам поставлену препону.

Ми підкладали динаміт

під кожну мить цих трудних літ.

Він чарівник — наш динаміт —

на дійсність обертає міт.

Р ад и с т співає в мік ро ф о н.

Чим більше зненависть моя —

тим більше виростає кохання.

Гнів палить наших ворогів,

Кохання друзів зогріває.

ПРОЛОГ ДО ГОРИ

ПРОЛОГ ДО ГОРИ

I

Влітку року цього дев'ятсот тридцять другого
я блукав на памірських стежках. Я сидіти звик на
коні,

я дивитися звик за високу межу виднокругу,
звик я бачити сонце, що висить в близькій даліні,
блискуче і звичне, як бомба ота, що звисала
на моім пояску. І тоді тільки я зрозумів
гору та височінь. Наче коней нестримна навала,
виривались вітри в ущелин. Коли б я зумів
розповісти про те, що може мандрівник відчуту
в самому собі, що з'являється раз на віку!

Гора зупиняла мене. Гора піднімалася круто.
І сонце було за горою, а воно мені до смаку.

2

Ще минав третій місяць моїх дивовижних походів.
По ході моїй знати було, що стомив мене він,
і серце моє набрякало вже, наче той дзвін,
і моя борода у води викликала подив,

коли я нахилився до тієї води,
щоб напиться й далі чвалати, коня ведучи за повід..
Але це — лиш пролог до гори, а не сповідь.
Сповідатися встигну, не встигну ж — дарма, півбіди!
Півбіди, бо ще я молодий і підтоптаним блазням,
що пишаться, сидячи, мов порося під кущем,
я ще в вука вриватимусь реготом бурі виразним,
я ще падатиму на них несподіваним дощем.
О, дощі та сніги найвищого в світі Паміру,
коли сонце встає над тобою, — прокинись, пора!
Знову кінь. Знову шлях. Іспит без перевірок — на
віру.

І я знову бреду, а попереду знову гора.
Стоячи перед нею, мені довелося відчути
те, що може відчути людина лиш раз на віку.

Гора зупиняла мене. Гора піднімалася круто.
І сонце було за горою, а воно мені до смаку.

3

Сонце було за горою. Світ мій був за горою.
Була одна тільки стежка і я мав по тій стежці пройти.
А Пяндж унизу на скелях шумував божевільною грою,
він руйнував, і зносив, і трошив на скалки мости.
Я не міг назад повертати. Я глянув до себе в
торбину —
була в ній бляшанка консервів і ячний черствий
плескач.
І не міг я тікати ще й тому, що крикнуло б у спину,
сонце б мені у спину крикнуло: у т і к а ч і!
І мені ще в житті ніколи не траплялось такої скрути,
і відчув я те, що відчути дасться лиш раз на віку.

Гора мене зупиняла. Гора піднімалася круто.
І сонце було за горою, а воно мені до смаку.

4

І я до гори звернувся: о, мій найвищий друже,
звичайно, я б міг це питання порушити в тому зв'язку,
що в мене ще досить сили — (хоч це тобі, певно, байдуже) —
але ти — г о р а, ти буваш один лиш раз на віку.
І я не прошу полегшень. Я буду йти і вийду
на самісінький твій вершечок, чого б не хотіла ти.
А тепер, коли твоя воля, розперезуй свою ненавиду,
засинай стежки снігами і водою: руйнуй мости.
Ти можеш навіть щербатий розкрити вулканний кратер,
ти можеш попередати стати, мов прямовисна стіна,
однак ти повинна знати — з мене поганий оратор,
але те, що сказав, — сказав я — й це чула не ти
одна.
Чого ж ти мовчиш? Ні слова, ні пари з хмар не
чуті!
Ти голову ними закрила, сиву, як ніч, і важку.

Гора мене зупиняла. Гора піднімалася круто.
І сонце було за горою, а воно мені до смаку.

5

І сталося те, що сталося. Я вийшов з конем на стежку.
Кінь мій упав на скелі. Потім почався дощ.
Потім сніги знялися, а я був необережний
і вийшов брати гору без зонтика і калош.
Та як я міг відступати? Я глянув до себе в торбину —

була в ній бляшанка консервів і в камінь
зчерствілий плескач.
Не міг я тікати ще й тому, що крикнуло б у спину,
сонце б мені у спину крикнуло: утікачі
І я здирався все вище. Повітря мені забракло.
Кров моя глухо співала, коли я сягав до вершин.
Вени мої розпухали. Серце моє набрякло,
гуло і затихало, мов той велетенський дзвін.
І коли я дійшов — мовчала гора, і мене зустрічала
така неймовірна тиша, що чути лиш раз на віку.

Сонце було біля мене. Я дивився в його свічадо.
Я їв його без хліба, бо воно мені до смаку!

1932

ПРОЛОГ ДО ЕПОПЕЇ

Скільки сонця налито в зелені полумиски нив,
скільки вітру в зелені берез та яворів глеки!
Скільки поту лежить на пляхах! Скільки збито огнив,
скільки впало синів на пляхах у походи далекі,
щоб коване сонце підняти на ланцюгах
і повісити в небо блакитне гучної гамарні,
щоб співали промішня його ніжні трави в заплавних
лугах,
щоб зростали жита і п'яніли по берегах
переповнених рибою рік, щоб не марно
пил пляхів вікових ми здіймали на лютих вітрах!

Як це сонце проковане нашими молотками!
Як гримить воно, впавши на ланцюги!
Обпалив мене подув пахкий золотої юги,
піт скипає й по грудях спливає струмками.

Я пропечений наскрізь, як житнього хліба буханка,
і прокований наскрізь, як найточніша деталь.
В цехах комсомолу кували літ моїх даль,
на зелених вогнях комуністичного ранку,
в партизанських лісах холодили гартовану сталь.

Як кували мене безугавні дзвінки молотки —
в безліч рук та ударів, як сипала іскра, як грала

несподівана райдуга, як з-під твоєї руки
я виходив, Республіко, стомлений і стрункий,
в огневому шоломі, до бою одкривши забрало,
на шляхи, що приймали мене і вели за собою
під ворожі дощі, через прірви — й на гору стрімку.
Я проходив з тобою твоєю крутою тропою,
і радів я тобою — єдиною на віку.

На шляхах вікових ти лишило глибокі сліди,
покоління моє, передите снагою в споруди.
Ніч приходить тебе перевірити — як і завжди —
і горять орденами зір трудових її груди.

Ніч на варті тебе застає. Не змовкає й вируче даль.
Залізничі везуть вантажі. Піднімають вугілля з забою.
Домни топлять чавун. Бессемер продуває сталь.
Вартові стоять на мостах, побудованих також тобою.

У степах з корінням вивертають коріння гори
трактори нічних твоїх змін несамовиті.
Палають арбітри змагань — прожектори,
перемоги учасники і самовидці.

Сиві гриви твої роздимають в галопі вітри,
коли тачанкою ти вириваєшся вгору.
Піт спадає з обличчя твого і зрошує впору
порох вічних пустель — і в пустелях зростають борі.

Табори твоїх армій в наметах готові до бою.
І не сплять твої вартові на залізних мостах,
і не сплять сини твої по містах,
побудованих також тобою.

Я пройшов свою молодість твоїми шляхами
крізь застави ворожих навал і дні заборон.

Я посвідчити можу — це ти одягла їх у камінь,
я посвідчити можу — це ти їх береш у гудрон.

Я посвідчити можу — була тільки гола земля,
вкрита трупами сіл і рудою іржею завсдів,
перекопані панцями, люто смерділи поля,
був Махно, був Девікін, Петлюра та Білополюк,
був розтоптаний тричі й не тричі розтерзаний шлях,
і над шляхом скривавлену голову голод підводив...

Він вставав над степами і важкою стопою
затиснував села в порепані рани землі,
мов страхітна примара в мертвотній імлі
піднімаючись над стривоженою добою...

Я посвідчити можу — ми разом створили з тобою
все, що є на шляхах моєї землі!

Як змінилась ти, земле моя, і я тебе впізнаю
в безперервному русі назустріч прийдешньому дневі,
на нічних полустанках, в поході, в печалі, в бою,
в сонці, в розсипах атомних юг і в зимовім маю,
ти, суперниця й друга подоба вогневі,
всезалимий куш запалила — юність мою.

Що ж, за руку бери мене й підемо! Я невтомний,
як і ти, моя молодість! Житнього хліба шмат
поклади на дорогу мені та грудочку солі в котомку,
поцілуй мене сонцем своїм вікопомним,
ми зустрінемось знову — шляхам нашим краю нема.

Це приходить пора озирнутися на дорозі.
Разом з тим — це наш погляд вперед: я і ти —
поки буде мов покоління далі рости,

ми перейдемо знову перейдені вже мости,
щоб минуле зустріти і друзів далеких знайти,
щоб озвались серця в молодій незабутій тривозі.

Епопея живою встає перед моїми очима,
як громохке місто, як ціла країна, як світ
несподіваних пристрастей —

Труд!

Боротьба!

Відпочинок!

Кохання. І смерть. І народження. Дійсність і міт.
Створима легенда найвеличнішого двобою,
перетворена дійсність — мною й моєю долею, —
я творю її наново й ставлю перед тобою,
як горіння мого

кров'ю написаний

звіт...

1933

ПРОЛОГ ДО ПОКОЛІННЯ

Про покоління чвар і воєн
я часто думаю.

Мені

Його хода звучить прибоєм
атак і шанців на війні,
і побут табором походу
я бачу там, де путь лягла.

Ми беремо в манірки воду,
хоча й з нового джерела.

Вже знов мина десятиліття
суворих обігів землі.
Вже знову падає у млі
планета шахтовою кліттю
в глухий колодязь, де розбіглись
пласти в залізо кутих чвар,
де проростає зерно стигле
нових верденів, сомм та марн.

Луну вселюдського прибою
я чую, земле, над тобою.
В далеких вибухах горінь
я бачу — виростає тіль,
примара бою, кута в броню,
— Не в далині! Не в далині! —

і цілить всесвіту у скроню,
і в серце попада мені.

Моїм пісням немає броду.
Горять мости і виднокруг.
Ніч сурму бою і походу
світанкові дає до рук.

Б'ють барабани і гобої
в глухі віконниці сторіч.
Але походи чорнобою —
рясних, одвертих протиріч —
не зупиняються, і вікна
палаців на дорозі мет —
сміливо, чепурно і звикло
в лутками вибивають геть.

Земля, повинута у корчах
версалів і кривавих криз
— не стільки смертних, скільки творчих, —
скрізь запалала і наскрізь.

Це полум'я — двобою шпада,
що нам історія дає.
Це — ніч на сьоме листопада.
Це — смерть народженням став.

Хай вилетється осіння хвиля,
щоб зерно миру проросло,
щоб народилося зело —
людського щастя буйне зілля.

Дні вічності, немов солдати,
йдуть завжди й виключно вперед.

Але ми повертаєм дати,
щоб зрозуміть початку лет

Ми знаєм гирла революцій,
бо стоїмо край джерела,
де хвилі воль сторізних ллються,
де траса бурі пролягла.

Ми знаємо шляхи та прірви,
де кров батьків ще протряха,
але розгону нам не зірве
років ущелина глуха,
бо час і відстань мають межі,
хоч і безмежні водночас, —
а площина кутків ведмежих
не в силі творчого обмежить,
що на очах зростає в нас.

Історія не знала кроку
й сміялася на крик — назад!
Приплин і плин її широкий
— вперед! — нам голосно сказав.

Щодня нас тішить новиною
історія. Гудуть бої.
Сміливо — з щастям і з бідом —
ми всю приймаємо її.

Бринить аеропланів згряя
в передсвітанкової мли,
нові Сарасва без краю
на картах світу залягли.

Все має статись в слухну нору —
і станеться...

Та я сказав,
що ми розкопуємо гору,
а в ній всередині — гроза,
заварена доволі круто
і надовго.

Тепер скажу,
що зненависть у того люта,
хто ліг набоем на межу.

Коли співа сигнал тривоги —
бери гвинтівку й протигаз,
бо що, крім смерті й перемоги,
попереду чекає нас?

Смерть не страшна, коли з тобою
надія світу, коли ти
— хай не повернеш з поля бою —
не можеш не перемогти!

І ось з цієї точки зору
ми дивимося в далечінь,
і ось чому нам путь прозора
й легка рушниця на плечі. —

Ми в бій ідем, як вільні люди.
Перемагай. Настав твій час.
І в світі все, що є й що буде, —
буде для нас.

1932

МОЯ ВЕСЕЛА МОЛОДІСТЬ

Весела молодість моя,
чолом тобі, чолом!

Весела молодість моя,
ти рвалась напролом!

Весела молодість моя,
леть, дзвени крилом!

Я бачу знов тебе, і шум
я чую твій — це ти
пройшла у колі мрій і дум:
блоковані мости.

Весела молодість моя,
мій комсомольський клуб!

Весела молодість моя,
і теплий усміх губ!

Весела молодість моя,
зеленолистий дуб!

За щастя й смuteк в боротьбі
я дякую тобі, —

я дякую за всіх тобі,
з ким знався в боротьбі.

Весела молодість моя,
мій двадцять третій злам!

Весела молодість моя,
з бідю пополам!

Весела молодість моя,
вітрам зрідні й орлам!

Кого любив, кого забув,
кого не зміг любить...
За все, що серцем я здобув,
що в пісні прозвенить...

Весела молодість моя,
з тобою не впаду!

Весела молодість моя
прямуй мою ходу!

Весела молодість моя,
на радість і біду!

1931

ПОЛТАВА

1

П'янить мене стиглий весняний день.
Садів облога стоглава.
Якими словами яких пісень
оспіваю тебе, Полтаво?

Ярма спогадів тиснуть мене. Дим
огнищ минулого над головою.
Я знову вернувся до тебе і знов молодим
пройшов твоїх берегів зелену Савойю.

Я пройшов через міст—я пройшов дві тисячі міст - -
і кожний камінь гукає на мене: спинися!
Над Панянкою яро горить твій червневий лист,
і в небі над Гаєм Березовим сонячні хмари знялися.

Ти чуєш, який незвичайний для мене ритм?
Полтаво! Не знаю для тебе дзвінкшої рими.
Ти була для мене сяйними дверима
і початком важкого шляху, що веде до гори.

Ти чуєш, які незвичайні слова? Не треба!
Стань навстріч течії, коли давнього повінь спливає..
А серце співає і падає—жайворон з неба, —
і ранок вина запашного у чашу пісень налива.

Дні були.
 Ми знаємо
 дням
 лік.
 Минаємо,
 минаємо
 живопліт
 літ.
 А далі заворожені:
 дивись
 вперед!
 Твій кінь стривожений
 виносить
 в рейд!
 Перепливаймо води
 споминів і снів —
 попереду походи
 і шал боїв.
 Хай лихо тоне в озері
 минувшини —
 перевіряймо козирі,
 бо в день війни:
 ми рушимо,
 ми ринемо,
 ірвонемо галоп,
 під зор'яними ринвами
 остудимо лоб.
 Згадаємо Полтаву,
 Березовий Гай, —
 ристю,
 лавою,
 знай,
 налітай!

ПОЇЗД ВІДХОДИТЬ

Поїзд відходить за двадцять хвилин. За годину поїзд відходить. За шість і за вісім годин поїзд відходить. Ти знав і любив цю людину — поїзд відходить — і ти залишився один.

В блискавки вітру. В його божевільну гонитву,
В степ безбережний виносить залізні громи.
В рейок тремтіння. В дощі, що закинули кітву
в озеро дальності, відстані, простору, тьми.

Відстань і швидкість. Забуті дороги кохання.
Час і зупинка. Поїзд відходить. За мить
поїзд відходить. В безвість. В осіннє ридання.
В сонце—відходить!—мов ліс листопадом шумить.

Як бомба котиться верста
і вибухає неловимо...
О, полустанків тихий став,
що наростає вузловими!

О, чулість вітру і перон,
укритий густо жовтим листом,
і тихих зустрічей порон
на озері прощань імлістим.

О, молодість моя! Мости
мого кохання... Я не кину
стежками на вогонь брести.
Відходить поїзд за годину.

З осіннього в сльозах перона —
ліхтар останнього вагона.

1932

РУХ

Хтось на рейки грюкіт понизав,
мов червоні на разок коралі.

Лине свист і хмарка по низах,
лине світ в дощах, мов у сльозах,
і, здригаючись на тормозах,
поїзд надає з гори і далі й далі...

Виникають сонячні деталі
телеграфних чашок на стовпах,
щебетання пташок у степах
осторонь гучної магістралі,
де колишеться у свистах, у диму
шестеро вагонів на розгоні,
що зринали тричі у пільму,
тричі в ранок виривались од погоні
несподіваних нічних яруг,
вибухів обабіч темних колій...

Поїзд рветься в сонячному колі
й виривається за виднокруг.

1932

ПІСНЯ

Несу тобі усі з найкращих
пісень моїх.

Несу тобі вино горящих
очей моїх.

Несу тобі невтомну силу
думок моїх.

Важкого серця теплу брилу
в грудей моїх.

Я знаю, здалеку ти чула
ходу мою.

Я знаю, ти давно збагнула
любов мою.

Я знаю, билось серце тихо
у ніч мою,
і світом вибухало сміхом
в печаль мою.

Та молодість твоя співала
моїх пісень.

Це йшла на бій рясна навала
моїх пісень.

Ти пізнавала знову й знову
в очах пісень—

кохання мовчазного знову
моїх пісень.

1933

ГОРОБІЙ

1

Нас розлучено. І крізь безсоння,
що спливає, мов зір течія,
крізь осіннє холодне підсоння
я до тебе приплину, моя!

Потопають в тривозі трамваї,
берег почі і їх стереже.
Ти вже знаєш, що так не буває,
хоч було, хоч збулося уже.

Хоч розчулені очі світання
вже освідчують землю... І ти
не відмовишся зоряну тайну
в горизонт на долонях нести.

О, ялуча, нестерпна засуха!
Нас розлучено. Ніч. Горобій.
Хоч на блискавках тиші прослухай
Шіпіт зливних освідчень тобі.

2

Ти пройшла, як музична хвиля,
одбриніла — і вже в далині,

Ти оце весняне божевілья
й самоту залишила мені.

Хто проходить росяним садом
над твоїми очима вночі?
Не мені, не мені колисати
над тобою пісенні ключі.

Не мені дослухатися й чути,
як, глухий до тверезих порад,
дише духом сп'янілої руті
і музикою осені сад.

В цю холодну повчальну павзу,
вириваючись за виднокруг —
я попався, попався, попався,
як ніколи й нікому до рук.

1933

ВЕСНА

Тепло очей. І крига тоне — ринуть
в трамвайних коліях стривожені струмки.
Дощем шумить весна в блакитній ринві,
і гомін димарів, як кличники, лункий.

На річці під мостом тріщить нестерпна крига
зими забутої, хоч ще вона живе
в завулках затишних і думає: відлига...
Але кипить смола й живиці дух пливе.

Я підставляю плечі під нестерпну
вагу весни, під стріли блискавиць,
і жменями вичерпую цистерну,
де сонце засвітилось горілиць.

Весна думок моїх і снів несамопитих,
пливи, кружляй, мов крига на воді...
Але не розхлюпни пісень, у душу влетих,
бо що тобі востанеться тоді?

Київ, 1933

ОКЕАН

Аж ось—зникає моє серце, воно вогником блимне
востаннє і—розстання, розстання, розстання га-
сить його непрозорий туман. І я бачу: хвилі біжать
наздогони, думки мої—хвилі—біжать наздогони. І тоді
одкривається тайна: розстання, розстання, розстання,
тоді одкривається тайна: це ти, океан!

Батьку мій океан! Кипуча смола в казанах жи-
вотворчого руху! Навзнік небо лежить на тобі, ви
в обіймах сплелись, до грудей своїх тиснеш розпат-
лану голову Хмар. Ти запліднений бурею, вітром і
штормом—і вітром і штормом вирує народжень за-
духа в казанах твого творчого руху—приплин і від-
плин, і солоної крові краплин блискавиці в громах!

Де твої береги, несподіване серце прибою? Де
твої сили вікової поставлений муром кордон? Роз-
риваються труби грози, владно збуджують тишу го-
бої, йдуть колони прибою—тобою, тобою, тобою влад-
но кинуті за горизонт.

Ритми руху твого: приплин і відплин, і крещендо
норд-осту, і тремоло теплих пасатів—в них згасати
вогням, в них горіти й згоряти серцям... я приймаю
тебе, безбережжя погроз, подорожнице грізна моя,

в рік життя мого двадцять п'ятий, — я приймаю тебе,
як мету, і як серце моє, — без відплати — не здолати
з тобою нас, ні, не здолати: ми початок, ми рух, ми
життя, нам немає кінця!

Я краплина в тобі. Я хвиля в тобі. Я приборю на
каміня зриваюсь... Це ти, о мій батьку, це ти! Я віт-
ром і штормом, і хмарою й сонцем нал'юся разом з
тобою, коли день його в лоно несите вечірне твоє
прокотив!

Я краплина в тобі. Я хвиля в тобі. Я лава многих
вод блискавичних в безперервному русі. Гроза соло-
ної крові в тобі. — І пісня твоя, і слава твоя, і сла-
ва твоїх просторів, з яких нема повороту назад.

Ми запліднені сонцем і вітром, і штормом і небом,
де удар на удар — над нами двобій блискавиць.
Океан! Океан! Я краплина в тобі. Я хвиля в тобі.
Я серце в тобі, і приборю — у берега ребра... Батьку
мій океан! Ти лежиш горілиць. Ти на ноги стаєш —
ми з тобою у бурю знялись!

Чорне Море — Харків, 1933

ІМПРОВІЗАЦІЯ

Водоспади на ріках моєї молодості! Водоспади вогню і музики! Водоспади несподіваних радощів, смертей і горіння на ранкових вогнях! Піднімайся й лети! Піднімайся й лети! На крилах жадаоби життя і жадань, піднімайся й лети! І падай обвалами гроз, і льоту не зупиняй!

Мій вогонь, моя молодість, і пристрасть, і сила владного поклику, безупинного руху вперед безумна гроза! Як ти рвеш мене, як ти з серця мого вивертаєш брили болю й радості й кидаєш геть — потопаєти в гарячих сльозах.

Водоспади музики і вогню, ріки молодості і пороги переходив я вблід, щоб пройти мою молодість знов. Крізь дороги боїв на шляхи перемоги — серце, куте в остроги, я проносив живе і доніс його, осьдечки — ціле воно!

Гей ви, хлопці мої, лежите у холодних могилах — безпритульні коростяві друзі, мовчазні продотрядники, суворі партійці, веселі чекісти і в повному складі Чон! Як ви вмiли голодними днями звитяг через хмарні злигодні життя нести стяг, і ставити віхи на виднокрузі, і невтомно йти на мости безсмертя крізь дроти вікових заборон!

Серце навстіж! До вічності! Навстіж! Серце! Пригадай, як гримів у поході барабан наших дублених шкур, як падало сонце за пазуху, щоб клекотіти нестерпно і терпко, як горіло воно, як палило воно і запалювало на штурм.

Ми кричали:—Пали! Знищуй вогнем! Навіки! Ми сідали коня, і ранок утомлений нас галоном наздогнав. І кулі були. І рани. І стогін. І смерть. І крики. І ми знали — борня! Ми співали — борня! І вела нас в народження тричі прекрасна борня!

Де ви, друзі мої, хлонці комсомольського гарту, на яких Дніпрельстанах в турбіни ввімкнули серця? Будуйте республіку! Синів народжуйте! Жінок цілуйте! Це варто! Горілки випийте кварту — і плюньте в очі оченашникам і ненародженим мерцям!

Слухайте музику хвиль молодості! Окриляйте серця, піднімайтеся і летіть! Партія — наше життя! Комсомол — наша молодість! Республіка — наша вічність! Серце навстіж! Зустрічайте її! Кличте її боротьбою! Вогнями кличте! І не зупиняйтесь — вперед! — ні на мить!

Дев'ята симфонія, 1932

ШЛЯХ ВИНИКАЄ ПРОДОВЖЕННЯМ

Не стомлюючись, я очей не змикав у дорозі,
я плечей не згинав і за хлипами паровика,
і за стуком коліс завбачати зникав, як тяжка
розгортається путь — розкривається в звичній тривозі
давня повість про шлях, що продовженням виника.

Що ж, на схід — то й на схід! Поклонімось сумним
полустанкам,
привітаймо цей пилом прибитий незбагнений світ.
Роки дивних погонь не скінчилися цим листв'яним
ранком,
лиш на віддалі змерхли і згасли, як зоряний міт.

Звичайно, минаючи міст, ми і зміст цього міту
минули...

А минуле? Обабіч дороги спливає воно.
Худорляві березки зелені вершини зігнули
і на берег перелісу переливають вино.

О, вино несподіваних зустрічей! Бачити й чути,
відчувати — і в серці відчуте ховати навік!
Паровозу приглушений чується крик,
як питання і відповідь: Бути? Не бути?

І гримлять неперейдені рейки в постійній погрозі
несподіваних прірв, а за хлипами паровика
починається розділ новий: що ж, читаймо в тривозі
дивну повість про шлях, що продовженням виника..

1932

НЕВПИННО

Так що ж я спинився? Невже я не маю
чого вам сказати? Крізь бурю шляхів,
крізь паморозь січня і пазелень маю,
крізь морок образ і поразок без краю
— на лихо одвертий, одверто лихий —
проносив її і доніс, щоб згубити
і змовкнути, ставши, і бачити знов,
як падає пісня, як горло пробите
її залила заборонена кров.

Але ми одверті і ця заборона
стає осторонь, щоб зійти нанівець.
А пісня, що кров їй — жива охорона,
приплине до теплового берега серця.

Я мушу вогнем відповісти на кличу.
Презирливих телепнів плем'я бліде
то з тилу заходить — і постріли в спину,
то з флангів на мене атаку веде.

Не пісня, а помста. Не в римі — в блуканні
Не слово — гонитва в сонячний став.
Ти зловиш його і ведеш на аркані
крізь безліч ворожих шляхів і застав.

Я не зупинюся і пісню не кину.
В слові не згасиш горіння мого.
Це ворог заходив атакою в спину,
і я повернув, щоб відбити його.

1932

ПАЛЬЦІ ПІЛОТА

Трава на аеродромі,
і вранішні теплі квіти,
і обрій, що починає,
як скроня твоя, сивіти.

А сонце косим промінням
стьобає місячні коні,
і дальні гори стежать,
готові й собі до погожі.

Та сонця ще й досі не видно.
Тремтить апарат на старті.
Пілот одягає шкірянку.
Стартер заходиться в жарті.

Азартом гонитви і вітру
налито трасу польоту.
Бензином і безумством
пропахли пальці пілота.

Укладено пошту дбайливо,
і стрілкам точним і чулим
мотори відповідають
клекотом кличним і гулом.

І це вже остаточно.
Хряпають дверці кабіни —
і ми вже перед дверима,
прозорими і голубими.

За голою суттю руху,
за клопотом незвичайним
ми тільки одне розумієм
і тільки одне помічаєм, —

як котиться під ногами
щось сіре і незрозуміле,
щось дивно несхоже на землю,
чого ми спинить не зуміли, —

бо раптом порвало троси
і каменем з високості
зринає земля й піднімає
радіощогли костур.

Спирається, щоб не впасти!
Набік лягають гори!
Все рівновагу згубило!
Все шукає опори!

Лиш жовті пальці пілота
і чорна його шкірянка
на сивих крилах рвуться
в замкнений простір світанку.

В тамбурах гір, в ангарах,
де вітер зриває причали,
на схід ми летіли —
і сонце,
сонце ми зустрічали!

1932

НА ОБРИНГАХ

І я здиравсь на перевал,
і на моє плече
блукать небес і сонця пал
лягали гаряче.

Спокійно гнули гори став,
спливав повільно час.
Праворуч був Афганістан,
ліворуч був Дарваз.

З утоми вже тремтів мій кінь,
ми тінь свою тягли
по вигорілій, як черінь,
розколині скали.

І Пяндже на скелях клекотів,
він був, мов водоспад.
Він падав, зводивсь, поготів
не міг піти назад.

Праворуч був Афганістан,
ліворуч був Дарваз.
На скелях відпочити стань,
ти досить вгору рвавсь.

Твій кінь стомився, і сідло
подерлось на шматки,
коли вас кулею несло
крізь гори і піски.

Чи втеча дальня і тяжка,
чи вігер перемог,
чи курбаші Азим-Марка
з вінчестера димок?

Веди коня свого згори
чи в шепкели бери,—
ще будуть ранки й вечори
щасливої пори.

Вже все забулось, що було.
Внизу на скелях вир...
Овринг водою залило,
а спереду Памір.

Кала-й-Хумб—Хорог,
1932

РЕКВІЄМ МОЄМУ КОНЕВІ

Оврингами Дарваза,
крутими гірськими стежками,
де камінь рветься на камінь,
де жовта злоба гори
потоками вибухає,
щоб урвищами упасти,
ти ніс мене на перевали,
де вітер, сонце і сніг.

Як блискавка дужий локаєць,
Гнідко у білих панчіпках,
я думав знову з тобою
цей шлях удвох перейти.

Ми добре терпіли злигодні
— дорога була незнайома, —
ми спали під платаном,
і я тебе укривав
кашгарською кошмою
і сипав тобі ячменю,
що віз його з собою
в хурджумах з Чіль-Дари.

Та що тепер згадувать будеш
про те, що було й минуло,
про те, чого знову ніколи,
ніколи не повернуть?

Сині зорі Дарваза
і тепле небо Дарваза
дивилися нам ув очі,
а ми не змикали очей,
щоб оврингами утоми,
крутими стежками потреби
прорватися до Паміру,
де нас відпочинок чекав.

Ми перейшли Хінгоу
і міст фантастичний Ванчу,
а овринг Білий Камінь
у мене тебе забрав.

О, мій невтомний друже,
Гнідко у білих панчішках,
під оврингом Білий Камінь
кості твої лежать...

Я пішки йшов і згинався
під споминів вагою
про овринг Білий Камінь,
де кості твої лежать.

Я знов пройду цю дорогу,
але тебе вже не буде —
під оврингом Білий Камінь
кості твої лежать.

Та де б я не був — ніколи,
я не забуду ніколи
оврингу Білий Камінь,
де кості твої лежать.

Матраун,
долина Язгульома.
1932

ПАЛЬЦІ ПІЛОТА

Скелі падали в Пяндж. Гори падали в Гунд.
Сонце влякло в прозору крапку zenіту,
слухало грози обвалів і гул
води та гірської гонитви.

Каравани сірих горбатих потвор
скородили землю, і вибухала
протестом рудих запінених вод
земля, камінним зупинена шквалом.

Тут кишла людей на долонях нив
у зелених втинках тополь і платанів,
а вервечки сірих стежок поміж них —
мета, і засіб, і ключ володання.

Та хто тут володар і хто тут раб?
У кого ключі від господи?
Праворуч гора. Ліворуч гора.
Над горами сонце. Між горами води.

Вічна свара навислих над Пянджем гров,
вічний вод обвал і вали в наростанні,
а сонце вранці у нас підвелось,
щоб ввечері власти в Афганістані.

Це полудень спалює Пяндж і Гунд
ватрою zenіту,
він слухає гул
нечуваної гоинтви.

Стежить Хорог вітрів перелам,
афганці вклякли в англійські біноклі —
блиск металевого крила
і рухома тінь на гірському цоклі.

Тінь виростає. Сивіє крило.
Про пальці пілота співає пропелер.
І коні з конов'язі рвуть галоп,
вовняні порвавши кодоли дебели.

Коли ж з галопу дехканський кінь
круто спиняється при долині —
самольот сідає на власну тінь,
і пілот рукою високих тремтінь
втирає з чола сомоні краплини.

І в цьому відповідь. Наша пора.
У нас ключі від господи.
Стоїть подолана гора,
в криві ущелини ховаючи подив.

Хорог, 1932

ФЕЛЬД'ЕГЕР ГЛУЩЕНКО

1

В дорогу, фельд'егер, в дорогу!

Дорога? Що ж! На довгим перегоні —
утоми вибухи і відпочинку дрозж,
і серця трепет, і гудіння в скроні,
і вогники очей... Дорога! Що ж...

Фельд'егер сідає коня і ладнає хурджуми.
Листи та газети — звичайний поштовий вантаж.
Але неспокійні сьогодні фельд'егеря думи,
він, наче до бою, сповна набива патронташ.

Повис за плечем карабін і з харчами торбина.
Схиляється місяць на плечі нічної гори.
Дорога горить, і тривога — як ніч горобина,
як пісня забута далекої злої нори.

Цю пісню слухала дорога,
коли він підганяв коня.
Вона була сама тривога,
а захищала, як броня.

Скільки ми з тобою, коню,
перейшли дорігі!

В несподіваній погоні
не зламали ніг,
коню,

коню,

коню,

коню,

не зламали ніг.

Не долала серця стума
— чорно на шляху, —
басмачі Фузайль-Максума
на Кала-й-Хумб, —
коню,

коню,

коню,

коню,

на Кала-й-Хумбі

Ми з тобою ристю рвали
рятувать своїх...

... Чого ж ти, Глуценку, затих?
Тебе лякають перевали?
Ти не помітив, як сліпа
скотилась місячна сережка,
як крутиться твоя трона,
зрадлива і необережна.

2

З долини повзуть на Камчирот німі
повільні танки хмар. Скровивши небо хмарне
труп місяця лежить в незбореній пітьмі —
солдатом на валах нечуваної Марни.

Звели гармати грому жерла злив.
Вже блискавок гноти за горизонтом тліють.
Масних гранат грози ще вітер не звалив,
лише розбризкує олію.

Ці запахи і тина! Вітерець,
що ось зривається! І крапля перша,
що падає тобі за комірець,
як зливи несподівана депеша!

А що як вдарить грім, обвалиться карниз
дощу та снігових, як рана, гострих голок?

Фельд'єгер Глуценко,
вернись,
вернись,
вернись!

Вернись,
фельд'єгер Глуценко,
мій голуб!

Не долала серця стума
— чорно на шляху —
басмачі Фузайль-Максума
на Кала-й-Хумб, —
коню,

коню,

коню,

коню,

на Кала-й-Хумб!

3

Карий ступнув обережно,
і хмара зробила крок,

і місяця кров бентежна
сплинула, як димок.

Раптом гноти погасли,
і вже у страшній темноті
відгуком на гасло
злива упала як стій.

Що він здирає з вище,
фельд'єгер, то вище за ним
гналися буря і хвища,
гналися злива і грім.

Вони губили підпору
і схоплювались за карниз,
атакували гору,
щоб знову котитися вниз.

Двадцять кілометрів зливи,
снігу, граду і хмар.
Де і коли здобули ви
зваги такої жар?

Двадцять кілометрів бурі,
темряви і даліни.
Води і скелі похмурі
ловлять твої сні.

Хто зрозуміє втому,
твою і твого коня,
на перевалі крутому
з темряви — в сяйве дня?..

Б'є розлютовано в груди:
 йди, не схиляй чола!
 Вперто — завжди і всюди —
 і втома тебе не здола.

Путь моя, путь несходима,
 знаю я правду твою:
 завжди у нас за плечима,
 що беремо ми в бою.

Серце, ти мій погонич,
 я твій упертий кінь,
 і правда твоя, що ти гониш,
 і я не скажу: покинь!

Ось очі, що втома налила
 солоною і гострою ропою.
 Вони не бачать, як нічна імла
 нависла над зрадливою тропею,
 як вітер з неба кровоточних ран
 здирає хмар брудний і липкий пластир...

Блакить ячить, і гори, як орган,
 і пісня, як рука, що не дає упасти.

Але чого ти сам і де твій кінь лежить,
 фельд'єгер Глущенко? Де він розбив копита?
 Чи втоми обвалилися кряжі
 й хребта твому коневі перебито?

Ага! Ви йшли вночі, і вітер вас хльостав,
і злива й град вас гоїно частували.
Ти не спинав коня, хоч ранок не світав,
а спереду нові вставали перевали.

Ущелина. Поток. Тропа.
Граніт. Безодня. Високості.
І тьма — твій кінь — і тьма сліпа...
Як він летів, і як трощив він кості!

В хурджумах пошта...

Скелі прямовисні.

Та з прірви вперто виповзаєш ти,
і плачеш ти, і щелени ти стиснув,
збираючи газети і листи.

Твій кінь?! —

А пісня:

На шляху
нас не здолали жаль і стума —
басмачі Фузайль-Максума
на Кала-й-Хумб...

І постріл в голову коня,
хурджум на плечі і на скелі,
де вітер віє навмання,
немов по спаленій пустелі.

Ми з тобою ристю рвали
рятувати своїх, —
гей,
коню, коню...

— І затих

І гул вибухів гірського шквалу,

і сонце вже топило сніг,
коли ти гору переміг
і впав по той бік перевалу.

Звелася, як ворота з сталі,
на скелях райдуга...

І ти
підвівся й захитався далі.
щоб далі йти.

Хорог, 1932

ХАРКІВ

За віддаленням,
за просторами днів і віддалення,
за тонкою запоною хмар
підвелися твої димарі...
Я тебе розумію
чіткою поемою в дамі дня
і музикою хвиль,
що закріплює якорі.

Симфонія дальності,
де валторни і віоліно
несподіваних спогадів
вириваються з рук
у музик, —
диригентові пальці
кидає в літ соколино,
в кришталєво-печальні
і мідні звучання
грози.

Прокидаєшся ти
від ранкового
кличного влекоту,
вібрування жемудних небес
в теплий закуток

втоми і сну,
від трамвайних прибоїв,
і паровозного леготу,
і від скреготу рейок
в прозорого дня
новину.

Паровозників,
дезівців.
кондуктрис і службовців,
і факторів
боротьби та падії —
вагони наповнені вщерть.
Ти в спецодязі бур
поспішаєш
щоранку
на тракторний,
в залізничі депо
і в цехів
гомінку водозверть.

Одчиняють віконниці,
штори крамниць,
нерукарень,
в пори міста
вривається рапок,
і тільки тенер —
наздогони за ніччю,
що тікає від суду і карі,
на майдані свистить,
надимаючись,
міліціонер.

А вона поспішає
в такі несподівані закутки,

.. нарешті зникає
невідомо в якій стороні,
залишаючи тільки
свої
ненерейдені запахи
на алеях садів,
що тремтять ще в ранковому сні.

Від вокзалу впливаються
натовпи,
натовпи,
натовпи.
Приміських залізниць
закипає
приплин і відплин,
а вузенька Свердловва
вирує
— здається без надоби, —
ловить зграю толстовок,
сандалій,
вашикетів,
кустин...

Буйні хвилі прибою
гудуть, не стихаючи,
доки
не замовкнуть вокзалів твоїх
гомінки табори,
але в тиші не мовкнуть
важкі і тверді
твої кроки,
не згасає твій ритм
від зорі
до зорі.

Харків чорних зогнених річок,
Харків плутаних вулиць,
майданів,
молодих і тривожних;
Харків дивних мет і надій;
Харків велетнів краю,
залізних ключів володання,
чи ти чув коли голос
і чи зупинявся
на — стій?!

Дослухаюсь
до руху
громохких твоїх персгонів,
до розгону в майбутнє,
до слява твоєї зорі, —
чую
виклик і відгук
і радісний гомін
на чільних приталах віків,
де твої упадуть
якорі.

Ти невпинний,
як диеве тяжіння
до вечірнього схилу.
'Ти—сила.
Ти кождоли причалів своїх
доручаєш мені.
Ти порочаєш
ревом вечірніх гудків,
неспокою брила.
'Ти експресом легиш,
запалюючи
сигнальні вогні.

О, вечірній Харкове!
О, прибій робітничих вулиць!
О, вогні і кіно!
Запорошених скверів вино!
Ти гриміш,
як солодкий
і сповнений плідності
вулик.
Ти горіш,
як у вічність розпахнуте
— навстіж —
вікно.

Як поема горіння,
ти всташ
за запоною дальності,
як симфонія руху вперед
на завітчаний
в радості
рейд.
У дорогу сторіч
твого дивного гарту
сталь нести
випадає мені
від твоїх заводських дверей.

За твоїми наказами,
за твоїми чіткими нарядами —
я несу твій вогонь,
щоб запалювати
й самому,
— щоб боями й звитягами,
а не сумними парадами, —
верховин досягти
й не поринути в стуму і тьму.

За віддаленням,
за просторами днів і віддалення,
за тонкою запоною хмар
підвелися твої димарі...
Я тебе розумію
чіткою поемою в далі дня
і музикою хвиль,
що закріплює якорі.

Симфонія дальності...
Валторни і віоліно
несподіваних спогадів
вириваються з рук
у музик.
Диригентові пальці
кидає в плин соколино,
в кришталєво-печальні
і мідні звучання
грози...

Хорог, 1932

НЕСПОДІВАНА МАТИ

По блакитних асфальтах
весни,
що сплива віддалік,
повз гарячі будівлі
в липневому сонці і цвіті,
ти ведеш мене,
пісне моя,
до осінніх осик,
що за містом згорають,
прозорим вогнем оповиті.

Безпорадна порадиця серця мого!
Нопри втому
замикаємо коло часу
— від зорі до зорі, —
щоб на схилі повільному,
чи на усході крутому
озирнутись назад.

Ми уже стоїмо на порі,
як достиглі плоди,
як дерева набряклого саду,
обважнілі від дум,

що ламають потушне гілля
запахними дощами —
смутним тягарем
плодоспаду.

Вже минулого вітер холодний
пад нами
гуля.

Це було
восени
дев'ятсот двадцять другого року
Я не мріяв про Харків.
Я знав,
що надійде пора,
коли впевнена молодість
вийде в дорогу широку,
на пляхи до нелегкої слави,
і щастя,
й добра.

Що чекав я тоді
від осіннього вітру,
від хвилі
цих похилих дерев,
як дивився я в той небовид,
що в дощах обложних,
наче в тихому божовіллі,
проливав над морезживом чорним
поплутаних віт?

Ми в ту пору жили
в гуртожитку тісному
на розі
мовчазного майдану.

Було нас чимало.
Давно
розійшлись ми,
щоб більше
ніколи не стрітись в дорозі,
хоч дорога одна в нас була
й поривання одно.

Ось чому
тут не буде імен
ні для кого.
Як виняток лише,
той один, що помер,
має право набути ім'я.

Чикаленко Михайло!
Смертельна тиша колише
узголів'я твоє,
тільки тиша
та пісня моя.

Чикаленко Михайло!
Лежиш ти,
чекаючи смерті,
і солом'яник твій
під тобою вночі шарудить.
Ти підсмикуєш
до підборіддя
шинельку подерту,
на в бою зустрічаючи
смертну
непрохану мить.
Ми носили гвинтівку
в осінніх

голодних походах,
ми сьорбали борщі
в куркульського казана.
Ми не знали про подив
чи злякано стриманий подих.
Серце вірило правді.
Цвіла в ньому
перша весна.

Ми співали пісень...
О, вечірні смутні відпочинки!
Я твій голос вважати
за кращий між наших
не звук.
Так і вчпнки твої —
це були звичайнісінькі вчпнки,
як і листя звичайне буває
в осінніх осик.

Ось воно за вікном
поривається й рветься
за вітром,
що у ринву гримить,
а вона йому відповіда
і розносить твоєю кімнатою
шелест і вигрім,
ніби справді дощить,
ніби падає справді вода.

Осики чекають на дощ,
ти чекаєш на смерть.
Ми звикли
до дихання твого
і до каплю твого,
як до хмар,

як до скрипу хистких хідників,
і як виклик —
нам мовчання твое.

Ми приймаємо також удар
мовчазних твоїх скарг
на колод,
на осінь,
на вітер.

Ми ховаємо зброю...
Яка в цьому знадоба є?

Ти однаково лютий
і стримано-несамовитий,
і однаково
в двері життя
калатає серце твое.

Їх ніхто не одімкне.
Ти знаєш це —
ти не дитина.
Сидимо біля тебе,
співаєм пісень.
Мовчимо.
Дослухаємось тиші
і чуємо —
вишикнує й згине
щось холодне й печальне
у плетиві наших думок.

Починається дощ —
несподіваний і непотрібний, —
над дахами іржавими
хмари звисають,

а ми,
вже давно поєднали
шпитвом його крапель добірних
дві нали
навил
розпанаханої п'їтьми.

Доц пройшов — одшумів.
Смерть нечутно пройшла.
І нема вже
ні дощу,
ні тебе.
Комітет засідає тоді,
щоб тебе попрощати
по-дружньому,
друже,
її назавше —
щоб гриміти напружено й молодо
нашій ході.

Але тут
одчиняються двері поеми
зенацька
і заходить до нас в повітком
— мов по душу твою —
з невідомих країв
несподівана мати юнацька...
Чикаленко Михайло,
чому ти помер не в бою?!

Ми ж не знали,
не знали,
не знали.
І звідки нам знати

що у тебе,
у нас багатьох,
кам'яних від мовчань,
є підтоптана мати стара
— несподівана мати, —
що й для неї є радість, і сльози.
і сміх, і печаль.

Ми хотіли ховати тебе
на братерських могилах
з латишами й мадьярами поруч,
щоб спав ти і знав,
що стривожена кров
розлилась непокірно
по жилах
наших зімкнутих лав.

Ти помер від сухот,
але кулі
тебе не щадили,
як і ти не щадив,
переповнений радісних днів.
Ми хотіли ховати тебе
на братерських могилах,
бо ти не випадав
з революційної ходи.

Але мати прийшла
— несподівана мати —
і сказала:
— Ти мій! —
і в чеканні
стоїть край вікна.

Чикаленко Михайло!

Та як же могли ми не знати,
що у тебе є мати
і в кожного з нас
— одна!

Комітет засідав
і в присутності позапартійних
— смерті й матері —
так
це питання складне
розв'язав:
щоб наавтра гриміли
останні салюти
потрійно,
а по тому —
ти материн.

Проти хто є?
Всі — за.

І несли ми тебе під дощем,
і згиналися наші плечі
від плачу,
від ваги
твої легкої труни,
а вітри
поривались в гонитві невпинній
чи втечі,
над верхами осик,
що в зймові
зринали вже сні.

Без хреста,
Чикаленку,

в глибоку холодну могилу
на вишиваних рум'ячках
ми тебе опустили
в саду
матерів несподіваних наших
і тричі пробили
прямокутне небо,
набряклий дощем,
обважнілий,
і ніхто нам не скаже,
що ми своє серце згубили,
чи звернули з шляхів революції
нашу ходу.

Ось про що нагадали
ослепи за містом,
прозорим вогнем оповиті.
Я прийшов сюди звідти,
де початок псеми встас.
А що правда цьому —
є надійні і певні свідки:
пісня
і серце моє!

Харків, 1932

**ФЕЛІКС ЕДМУНДОВИЧ ДЗЕРЖИНСЬКИЙ
В ДЕСЯТОМУ ПАВІЛЬЙОНІ
ВАРШАВСЬКОЇ ЦИТАДЕЛІ**

1

Весну пароджували блискавки і хвиля
травневих злив, збудивши в серці щем;
і в нападі сумного божевілля
дерева рвалися в погону за дощем,
за вільним вітром, за луною грому,
за хмарами, що вдаль плесни, як сон...

Варта стерегла їх по-старому,
як в'язнів, як десятний павільйон.

За мурами плівло і потопало
у зливі місто. Крила ліхтарів
зривалися у плин. Як треба мало
для щастя нам... Вечірній сніп згорів.

Але який важкий і радісно-болючий
лишає камінь в грудях ця греза.
Швидкомянучість зливи. Немнуче
зникання хмарності — і на очах слеза.

Що ж, тиша? Тиша! Навіть Гапка змовкла
Помер безсмертний вартового крок.

Лиш ронять краплю віти кленів змоклих,
а паровоза крик і місяця димок
впадають в душу на життя, на вічність,
як ця печаль, що вогником в очах,
як блискавична зливи лаконічність,
як чари травня і грози розчах.

Печаль істотності. Печаль, що невловимо,
як сон зрина. Шукання і причал.
Щодня з'являється з вимогами новими
і владними життя — й народжує печаль...

2

Ганка співає.

Молоді
радісних треба звитяг.
Ганка співає.

В золоті
сонця кривавий стяг.
Ганка співає.

До смерті
серця не згасне жар.
Ганка співає.

Есперті
мовчки приймають удар.
Ганка співає.

Зорі
всіяли неба плат.
В темному коридорі
мовчки проходить кат.
Довгі самотні роки
в тьмі непомітних сторіч.
Варти безсмертні кроки.
Ганка співає...

Ніч.

Цитаделі несила

змагатися з мозком і волею до боротьби.
Невтомна молодість класу хвилию була
і кидала в дію, як в море широке плавби.

Газета чи книга, вночі перечитана, — фактом
змагання ставала. Конспектів прискорений плин
з незнаною силою мислі відточував. Раптом
вони проривалися повіддю пристрасних кпни

над кучою думкою тих боягузів хоробрих,
що волі не мають покласти основою труд,
що їх боротьба не гримить за сьогоднішній обрій,
не плавають майбутнього з чорних минулого руд.

Безсилі філософи дмуть у фальшиві тромбони
єднання та нації. Рвуться причали доби.
А в дельтах ідей — на мілинах — дрібні забобони
утруднюють радісний рух кораблів боротьби.

Війна на Далекому Сході, дезорганізація армій
царату російського та революції ніж
розкрояли дупу суспільства... Потроцнені ярма
восталися ярмами й дунуть народ, як раніш.

Реакція. Злидні і вло розновзаються в опух.
В цинізм нагромаджень. Темнішає мла вікова.
Вже кволній блукає на темних поплутаних тронах,
поразка зродила внесвіру — та біій ще трива.

Бо ми — революція — тьми підрізали коріння,
будили серця і вказали єдину мету.

І сила ніяка не може згасити горіння,
що має вогнем запалити оцю темноту.

Дзержинський підводиться. Знову почує підлога
невтомну ходу і погляд впіймає вікно.
Солдат під вікном не дрімає. Весіння тривога
і в'язня поймає й сторожу його заодно.

4

Ми розуміємо фформулу каторг
та всеросійської тьми.
Слово безсило-тупе — провокатор —
чи зрозуміємо ми?

Хто зрозумів божевільні безодні
зради? Лантух мертвих кісток
висне заради велі сьогодні...

Десь біля вас шарудить його крок...
Хто він? І як підфарбовує шкіру,
душу і мозок? Вкрається в сон,
в сонце і спомини, щоб коло муру
темної ночі став ти на скон.

Гей, стережіться! Потвора оката
в чубиком зрад на пітному чолі
в камеру входить — це провокатор,
каторга, кат і обійми землі.

5

Це провокатор! —
я крикнув у квартиру, ні на мить
не завагавшись.

Я зробив це радо.

бо мусив перервати нить,
що пряла зрада.
Прогулянка зірвалась.

Ні душі.

І все це вже давно не таїною:
нам їх дають в товариші
по камері і за стіною.

Огида, жах, чуття перестороги,
немов наказу владного клинки,
в мій мозок врізались. Чутки
мене не обдурили. Мить тривоги
за друзів серце стисла в кулаки.
За партію тривога. За людей,
що склали партію. За силу класу.
За впертість класу. За ідей
прозору суть.

Я мав одразу
сказати те, що я сказати мав, —
такий був шлях, що я собі обрав.

Ось чому тінь російських каторг
забачивши поміж товаришів,
я крикнув так, що затишів
наш павільйон:
-- Товариші,
між вами провокатор!

6

І що по суд, вдавалося, а свято.
О, весно, весно, — вільна і жива!
Безодні неба в ці струмки налято,
і все навкруг радіє і співа...

Товариші в сумній судовій залі.
Він знову бачить їх. Експерти. Прокурор.
Знайомі. Родичі. Надій вогненні палі.
Жандармів мумії. Птахів весняний хор.

Здається, був важкий і дивний вирок
ім'ям його величності. Тоді —
лише тоді — на мить з рясного виру
бажань і сонця, радості й надій.

Але й сьогодні, в камері, за муром,
в передчуванні каторги, мені
в весняній повені — під зводом цим похмурих —
ввижаються повстанчі дні.

Не маю сумніву.

Коли на довгі роки
надію втоплено у розстрілах,

коли
надію — володимирським широким —
в кайдани скуту — трактом — повели,
й тепер —

я сумніву не маю.

Є партія. Є шлях. І є мета.
До спроби на вогонь я серце піднімаю:
з руди минулого майбутнє вироста.

А що таке в'язниця? — Порох нищий!
коли згадаю про вогнем
оточену в'язницю,
що починається за муром навісним
і зветься — Росія...

Вперед, мій друже!..

Хорог, 1932

СНАЙПЕР

(1917 рік)

Минають дні, минають ночі.
Минає літо...

Рік пройшов,
шовками осінь стеле знов,
і знову йде зима охоче.
Який рясний круговорот
щедрот природи і щедрот
ладу та устрою.

А хвилі,
що берег не один розмили,
валами йдуть.

Гуде прибій.
Світами ходить горобій.

Настала ніч — поначо вчора,—
і Петропавловки сигнал
зустріла пострілом „Аврора“.
Нас об'єднав осінній пал,
жовтневий вітер переламу,
в дуду постань веселий грець —
ми з болем розбивали браму
ударами тяжких сердець.

Вставала робітнича дата,
де світ рабів у прірву веляк.

Ішли озброєні солдати,
селяни в сірих шинелях,
ішли тільняшки та бушлати —
в балтійських штормах моряки.
Гримів над світом крок розплати
і тьмяно блискали штики.

Уже підводились заводи,
хоч ще світанок не зорів,
знімали на шляху розводи
пикети бравих юнкерів,
і не поетам на потребу
— із тьми і сяйва боротьби —
народжувався дивний епос
нечуваної ще доби —
повстань в рішучому розліві,
в передчутті нелегких літ,
бо ми давно не полохливі.
і беремо, як ціле, світ.

Це ми самі його творили
в [жовтневу] ніч,
коли гармати говорили
у тьму,

у ніч,

а очі тьми лихі й зелені
нам посилали куль злобу, —
та незабутній з нами Ленін
провадив нас на боротьбу.

Під посвист куль тієї ночі
в осяяній вогнями тьмі

ми —

породили світ робочий
і з ним родилися самі.

О як, напружуючи лави,
гримів порив нової слави
і в лавах пристрасних колон
суворо йшов на грай орлавий
крізь вихор снігових заслон
матроський латаний бушлат,
щоб збити з ніг зогнилий лад!

На вогнищах він край дороги
заклякмі пальці зогрівав
і в шумі шалу і тривоги
себе чудово почував.

Як вірно нависали грози
і вибух розтинав світи!
Як сміливо ти йшов, матросе,
йшов ти, бо не міг не йти!

Направду — ти не був матросом.
Звичайний снайпер і солдат,
ти йшов, наперекір погрозам, —
за мир, за хліб, за владу Рад.

Завод, у дні твої минулі,
і фронт, що чув твою ходу,
твої скеровували кулі
і викликали смерть бліду,
а ти за нею мчав по сходах,
ти заганяв її в кутки,
ватамувавши в грудях подих
і жаль забувши залюбки.

Аж ось вона, розшиту злотом
порт'єру — хто б гадати міг? —
останнім вибрала оплотом, —
і ти не ступиш на поріг.

Та де ж ти зустрівач, одначе,
цей лисий череп, проріз зуб?
Ти згадуєш життя собаче
і прірву прифронткових згуб.

Та ж постать, огрядна й висока,
те ж око блимає з-під вій,
та ж в ньому зненависть глибока
і ти вже знаєш: так, це твій!

Пливуть хвилини за водою
солдатських споминів. Він знав,
що зустріч ця перед бідюю.
Багато снайпер пригадав.

Лінія шанців, лінія тьми і дощу,
лінія смертного сну молодих новобранців,
лінія бою, завита в смертельну працю,
на стромовині крутиться лінія шанців.

Дошч олив'яний січе і не гасить пожеар.
Балками по видноколу двоколки
котять розплату невиплатних чвар —
трупн солдатув енського полку.

Вас кличуть, снайпере, до штабу!
Кінець спочинку.

Лист і жаль
на серці каменем лжжать,
але наказ, як табу.

Полковницька сигара, як фітіль,
димком повзе до голої, мов бомба,
полковницької голви. Стоїш —
чекаєш вибуху. Але тимчасом
з-під лоба скаче око на погон,
на сіру бляху снайпера, на руки,
на черевики, мов розгон бере
для нападу і відступає знову.
Аж ось і вибух. Голосом дитини,
натсменої довгою й сумною
грою в солдатики, що зламани лежать
на килимі—байдужі, олів'яні, —
полковник віддає наказ.

— Пора!

Пора виходити в пікет,
у тьму нести побите тіло
і в світлі грізному ракет
чекати, щоб заблискотіла
останньою ракетою зоря
світанку мертвого...

. . . . .

Пливуть хвилини за водою
солдатських споминів. Він знав,
що зустрічця перед бідною.
Багато снайпер пригадав.

Ну що ж, полковнику, охоче
рахунок вам я подаю.
Я снайпер ваш. В страхітні ночі
за вас я бився у бою.

Ви в бій нас кидали уперто,
назустріч смерті, на майдан,
коли хрипіла люто „Берта“
і з воєм падав „чемо дан“.

Я мусив жити й виростати
і гартуватись на війні,
щоб з вами тут віч-на-віч стати,
щоб борг сплатили ви мені.

Чого ви дивитесь так смутно
на мій полатаний бушлат?
Я снайпер ваш. В хвилину скрутну
я взяв його. Ваш дикий лад
загнав мене у закамарок,
де вихід був з усіх один, —
він гнав мене до цих годин
шляхами втечі і кошмару.

Погоні городовиків,
присутствій воїнських застави,
ухмілки зрадницькі шпиків,
облави й знов-таки облави.

Тепер ми стали віч-на-віч.
Мовчання вам не порятунок.
Світає вже — минула ніч.
Приймайте ж сплату на рахунок.

І снайпера рука повільно
підносить маузер.

Ще мить
— окрилено і вільно —
розплата прогримить.

Ні, зачекайте. Це не помста,
мовляв, образений несе.
І зустріч наша, і знайомство —
це простий випадок. І все.

Цієї ночі грізну дату
у вічність вкарбував солдат.
Це робітник несе розплату.
Це довгий перелік розплат.

Йде партія в чолі колони,
не зна ні втоми, ні вагаль.
Веде до бою мільйони
стратег і командарм повстань.

І чути злив осінніх шерех.
Грімниці блиск, мов сталь меча.
А хвиля б'є в залізний берег,
і снайпер цілить — і влуча.

Лунає постріл і портъера
полковницький вкриває труп.
Встає непереможна ера
під вигрім труб.

Харків, 1932

ЯМБИ

1

Ненавиджу слова, як мед!
Ненавиджу слова, як глина!
Словам — ваги величних мст,
щоб кожне слово, як цеглина,
що згодом брамою зросте,
лягало в підмурок будови,
в кінченості своїй чудове,
в чудозості своїй просте!

2

Я славлю пристрасне чуття,
що зветься ненависть. Я славлю
суворий гнів — не на життя,
на смерть — за людську мрію давню.
В борні людина вироста,
як витвір власний в славі вічній
Вже зустрічає нас мета,
як промінь сонця блискавичний

Я славлю подвиги людей
у дні суворі й переможні,
пориви класу, що граде

Й вогнями ленінських ідей
освітлює шляхи тривожні!

Я славлю силу небоян
і втинки на дорозі ставлю,
в боях —
бійців я славлю.

3

У дні роботи і турбот,
у дні напружені і творчі —
я бачу: твій недужий рот
трагічні роздирають корчі.

На роздоріжжі двох світів,
на перехресті міст і років,
ти тиші й спокою схотів
і плину зоряних потоків?

Не нам зегзицею стогнать,
а ти круті шляхи минаєш,
кого любить і проклинать —
стоїш, дивуєшся, не знаєш.

Нехай пролеться темна кров.
Зогниле одрубай коріння.
Як рима, в'явиться любов
до виснажисті і горіння.

4

Неспавджу в собі старе
від давніх днів гальби й неволі,
що вмерти мусить і помре.

Ненавиджу руїни голі —
старечих марень тло бліде,
де рабська розцвітає злоба.

Я вірю, що в мені гряде
нових людей нова подоба.

Блукав я довго по шляхах,
шукаючи мету чудову,
щоб нею снити знову — й знову
палати сонцем у віках.

5

І знов:

ненавиджу війну
і світу дику глушину,
де чути гук сліпої злоби,
де звір нелюдської подоби
фашистську свастику підвіс
над морем поту, крові й сліз!

Вставай, світ гостренних багнетів,
Манчжурії й Чапея тьма,
колоніальних кабінетів
наглухо замкнута тюрма,
світ тричі проклятої праці,
світ розстрілів і демонстрацій
і дефензивівських тортур,
розбий ганьби кривавий мур!

Він стільки ненависті в грудях —
народ наш — має, що вона
любові стяги піднімає
і світ повстанням розтинає!

О, світе мій в глухому куті
митниць, кордонів і застав!
Ми вип'ємо свою цикуту,
щоб ти упав і знов повстав,
щоб сонячні гармати бою
споруд гриміли над тобою,
щоб день твій сяяв і дзвенів
в огнях вселюдської комуні,
як гулко вибухають луни
радянських днів...

Підносьте зненависть і гнів!

Харків, 1933

ТИСЯЧОЛІТНЄ КОХАННЯ

В СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЛІРКЕН

(1)

Я твій, моя! Я твій! Я твій!
В смертельний примерк наших вій
тебе, твій світ, твій край, твій дім
у серці я замкнув своїм.

Ключа я кину в шум води.
Зостанься в серці назавжди.

Мій любий, ранок заяснів...
Мій милий, в липах чути спів —
щебече пташка й будить нас,
прокинься, друже мій, вже час!

Не руш мене, я міцно сплю,
тривожний голос я ловлю:
меч і борня, кохання й печаль —
вічні, як смерть, і вірні, як сталь.

Тоді заридала, мов лебідь ячить:
— Чи знайдеш ти щастя й спочини хоч на мить?
Звидимось ми? Чи внидеш під ножем?
...Радість моя побіжить за конем.

Лише сонечко чоло своє схиля,
світлодайне перед холодами,
і змовкає пташка й не кружля,
як кружляла влітку над садами —
серце вже з журбою розмовля.
Люта-люта йде зима здаля,
землю криє білими снігами.
Блякне квітів яра кров
— бідні квіти —
— сонця діти —
згинула любов,
сумно мені знов.

Влітку покуту і сльози я зносив у тузі.
Радість померла. Погасло проміння зорі.
Нині пісень заспіваю—зима уже на виднокрузі.
Серце моє — наче птах у зимовій порі.

В печалі безмірній що я зберіг?
Через спустошення збитий поріг
в мрію виходжу, в клопіт доріг.

Та я не клену тебе, знай лиш одне:
ти зламала мене ... ти вбила мене ...

— Милої подруги джуро, скажи моїй ясній пані,
що гірка мені наша розлука, що дні мої плинуть в
стражданні.

О, посміх її привітний,
як сонце в безодні блакитній!
Мушу звіряти кохання тобі.
Серце моє у журбі.

— Шляхетного рицаря джуро, скажи, щоб він не
побивався.
ще й добре проси, щоб веселий він був, щоб з журбою
не знався.

Скільки глуму я мушу зазнати?
Не чути, ні звістки не мати...
Кохання спливає в жалобі, в журбі,—
та що з того, хлопче, тобі?

Давенить мій ріг... Печальний спів,
бо радість знов не з нами.
Я звіра гнав. Зловить хотів.
Він біг перед хортами.
Шляхетний звір! У цих полях
його обрав я ревно.
Він геть зникав. Я далі мчав.
Та все було даремно.

Зникай, звірятко! Шал затих...
Як приємерк цей, згасає
холодний жар очей моїх,
і в серці сил немає.
Хтось прийде інший, молодий —
тебе він наздогонить,
і в серці, вір, замкне, мій звір...
... Прощання плечі клонить.

Це б мені співати
про рожевий цвіт,
про щедроти мая,
що в квітки вбирає
рясно дикий гай.
Та мене стрівати
вийшли сотні бід.
Більше я піснями
в журі до нестями
не прославлю май.

Ой, гірка ж та врода,
що люба мені.
Сліз моїх не бачить,
мовби я не плачу,
не люблю без меж.
Маю в нагороду
повні жури дні.
Втіхи не шукаю,
та її й не маю
і від маю теж.

Зростав у мене сокіл,
про нього хто не чув?
Ви знаєте, що дивом
той птах чарівний був.
Та хоч розкішні крила
йому я злотом вкрив,
він знявся в небо й вільно
у далину злетів.

Мій соколе! Я бачив
твій смілий, гордий плав.
А ремінь мій шовковий
— ти сам його порвав!
Яка жорстока доля!
Ти зник від мене геть,
хоч кожний мусить мати
кохання, як і смерть.

Душа моя в розпуді
від лютої біди —
я мушу розлучитись
з коханням назавжди.
Нехай же ті обмовці
живуть серед скорбот,
і хай щасливий буде,
хто верне нам любов.

Солодкі бажання
журбою еднаю
в турботу кохання.
Єдину я маю,
єдину кохаю
і нині і присно,
мов пісню
безкраю,
з ясною снагою —
не знаю
другої!

О, дякую щиро
за дивну науку
кохати без міри
й терпіти розлуку!
І цноту, і муку
я славлю і вношу,
хороша,
й розпуку —
бо прагну я знову
до злуки,
чудова!

З'явіть собі, люди,
солодкі хвилини,

коли вона буде
моя, і прилине,
і серце відчине
до радості навстіж,
до щастя
підніме,
до раювання...
Я гину!
Кохання!

Невже весни прозора й світла даль
 без радості мене й любові заколише?
 Коханій звирив я свою печаль.
 Дарма! Нових скорбот зазнав я лише.

О, як її напівдитячий вид
 мене чарує!
 Повільно гасну я, повільно мерхне світ.
 Кому вона скарб серця подарує?

Проте ворожка зичила мені
 здоров'я... О, коли б уста всміхнулись любі,
 до відгуку в сердечній глибині —
 я б зовсім видужав від болісної згуби.

Якщо ж вона мою любов німу
 обдарувати
 забуде щастям — рай пірне в пільму...
 Щоб жити, мушу я її кохання мати!

Коли я вперш зустрів її красу,
 в пожежі уст згоріло серце. Здавна
 любові хміль гіркий в собі несучу...
 О, мить солодка, початок страждання!

Повік життя не випити мені
скорботи трунок...
Відчую я хіба що в смертнім сні
її рожевих уст солодкий поцілунок.

Гей, на волю! Ширше крила!
Журавлиний в небі клин.
Де земля в снігу біліла —
лине весен буйний плин.

Тапе велич криговин,
зріє шелест дятловин,
мріють гори круг долин.

Сподіваюсь, вперта любка
не згордує мною знов.
Рибко, зіронько, голубко,
я не зраджую любов.

В тебе вдача навісна,
я змінився, мов мана,
щастя сон мене мина.

О, коханок чулих цнота,
вірних рицарів снага!
Насолод п'янка турбота
і солодка їх вага.

Знайте, хто цього не знав, —
щастя рицар той не мав,
що ніколи не кохав.

Ця солодка чарівниця!
Все життя в її очах!
Усміхнися! Усміхнися!
Щоб вогонь печалі вчох.

Ти промовиш: я твоя!
Знов щасливий буду я.

Хмурить брови... О, змія!

З Б Р О Я

ЛИСТ ІЗ КИЄВА

Коли я приїхав у Київ, мене зустрічала весна.
В автокефального спаса репалась морда пісна.

Сміялись до мене чекісти. Я бачив: у їхніх очах
відбився гомін країни, і розгин її, і розчах.

Гриміли пісень трамваї. Цвірінькали горобці.
Вони досхочу купались у весняному молоці.

І настрій у мене весняний, осназівський настрій був,
бо я готувався до бою і дещо про зраду чув.

Я не боюся складного невідкладного життя.
Я не боюся нудного жаб'ячого виття.

У мене одна дорога. Мені нема вороття.
Я твердо знаю, що хочу, й, робивши, — роблю до
пуття.

Я вірю в свою країну, і другої в мене нема,
не було ніколи й не буде, я — це вона сама.

І чого ви на мене дивитесь з ваших петлюрівських
нір?
Ми пройдемо нашу дорогу всім підступам наперекір.

Я знаю вашу природу — в млюсній хуторській ночі
вас вистругали столипінці з куркульками на печі.

А потім ви виростали й вертали в свій темний кут,
закінчивши комерчеське та агроветінститут.

А потім ви під Трипіллям вбивали моїх братів...
Та ми таки надавали вам повну пельку чортів!

Я бачив безліч героїв усюди, де пройшов,
а ви й порошок не варті з-під наших міцних
підшов.

Хода мільонів хлопців в моїх рядках вибуха,
петінських та шулявських, а ви — порохня, труха.

Ми знаєм, чого ми хочемо. Осназівський наш загін.
Я в ньому солдат від поезії. Звичайнісінький
рядовий.

І пачхав я на те, що рими в попередній строфі
нема —
зате мій рядок більшовицький хлопців на бій
підніма.

Вони мене добре знають і знають, що я веду
пісні свої за собою, а не за ними бреду.

Вони можуть бути бинтами до наших великих
ран.

Вони можуть бути „гвинтами“, коли з нами говорить
наган.

Вони можуть співати дівчатам про снагу березневих
ночей.

З них можна влучати у ворога, не заплющуючи
очей.

О, березень двадцять п'ятої ясної моєї весни,
піднімай моє серце вгору, і вгору мене жени!

Я бачив безліч героїв усюди, де пройшов,
і перох будов піднімався з-під їхніх міцних підшов.

Вони у мене просили дзвіпких і простих пісень
про повний снаги і сили Республіки радісний день!

Березень 1933

СИИ ПАРТІЇ

За ним піднорою стояв його завод.
Він згадував його вогні і бачив
усю країну. Кожний крок її
ходи певнинної. Вона була походом
суворо розпланованих колон,
об'єднаних в одну судільну волю.
Ця воля кидала колони в бій, у гарт
рішучих наступів. Ця воля вибухала
в суворій мудрості декретів. Їй ім'я
Компартія. Вона вела країну
і прокладала шлях, і ставила на варту
своїх синів найкращих. Доручала
їм пильнувати велич несеяжну
своїх ідей, своїї — вперше! — справи,
підняти цілнну і розорати межі
і знищити дикунські почуття —
жадобу власності, жадобу нагромаджен^ь,
жадобу: дай! мені! моє! не смій! —
жадобу жити за рахунок інших,
на спині інших! — жити у багні
одвічного ідіотизму селищ,
роз'єднаних жадобою багатства:
**аби своє, окреслене межею,
а що багно — усе ж воно свої!**

Земля лежала мертва у віках,
покартана куркульськими ножами,
ножами власності, на смуги і шматки
дрібненьких нив. І кожний озвіріло
стояв коло межі. Один проги одного
сусіди два. Село проти села.

Держава повставала на державу.
Родила хліб земля. Земля родила хліб.
Хто їв той хліб, що досягав на крові,
на пасоці батрацькій? Хто обчислив
вагу його на золоті? Хто бачив
поміщицький добробут? Хто по книгах
бухгалтерських прибутки перевіряв
тих королів, і житвих і пшеничних,
що світ тримали в назурах? Земля
народжувала колос. Знову потом
і кров'ю батрака він паливався
та незаможницькою зненавистю й люттям.

Ножами власності покартана земля
лежала у віках, і повставали межі
кордонами, і злобою, й війною.
В шинелях сірих йшли робітники
з селянськими синами під гармати,
лягали в панцях поруч за добробут
магнатів світових, що негодільно
хотіли володіти світом, хлібом,
селянськими синами, робітництвом,
що ставили кордонами межу,
жадобою власності вганяли в дике серце,
мов гостру скалку в рану невигойну.

І вибух гнів розливом революції,
декретом Леніна про землю. — Хліб і мври

Земля і мир! — і вибухли пожежі
поміщицьких маєтків, економій,
свічками схоплювалися вночі гуральні,
в поживний жом графівських цукроварень
солдатські коні жовті зуби втисли.
Так стали два світи, два класи, дві стихії —
вода й вогонь! Вогонь і вітер! Буря! —
в смертельному змаганні за життя,
за хліб, за світ. —

І Сталіна декретом
одкрилося нове десятиріччя.
Зорати межі й цілину підняти!
Картки і смуги злити в незорі
масиви нерозривні. Нерозривність
землі й заводу протиставить світу
війни та визиску, і власності, і злоби,
як силу, як упевненість, як доказ:
батрак їсть хліб, і незаможник — хліб,
і робітник споруджує заводи,
машинами заліднена земля
стає фортецею нової сили,
що творить світ — як райдугу.

Гримить
в походах класу впевненість і воля.
Компартія — і впевненість і воля —
веде перед і прокладає шлях.
Синів своїх на пильну варту ставить.

Він згадував про місто, про завод,
він пам'ятав про партію, що знала
одвертий шлях, і простий, і надійний.
Він вірив партії, бо був її частина,
її одвертий і суворий син.
Він знав, що випало йому важке завдання

перебороти дике і тупе
бажання власності, що глибоко ввійшло
у вікову натуру селянина,
мов гостра скалка в рану певигойну.
Він мусив прищепити селянину
робочий розум — розум колективу.

Він знав, що випало йому важке завдання,
але він здавна звик не відступати.
Цього навчила партія. Це стало
частиною його істоти. Стало
законом боротьби і перемоги.

1933

ВІТЧИЗНА

1

Проходили по долині,
лісами, ярами йшли
і крики перепелки
в долонях важких несли,
вишневий корінь пахучий
і яблуні стиглий плід,
і над головами тучі --
за нами, за нами велід.

Шулявка послала загони,
Петінка і Кайдаки,
співали в путі вагони,
гнали броньовики.
Свинцеві зерна співу
приймала сива земля —
і ось уже тричі поспіли,
і тричі скошили поля.

Приходить весна і знову
цвітуть над водою сади.
Я грізну вчуваю мову
в слідах чужої ходи.

Обходять свинцеві тучі
кордони моєї землі,
і до прибережної кручі
підходять чужі кораблі.

Сади моєї вітчизни
під бурявим вітром цвітуть.
А небо над нами грізне,
і перші краплі впадуть,
як перший удар гармати,
розривом важким на дах,
щоб зойкнула сива мати,
плоди беручи в садах.

Велике слово — Вітчизна —
на прапор червоний став.
Велике слово — Вітчизна,
якої ти зроду не знав.
Велике слово — Вітчизна!
Для тебе його здобули
ті, що ставали грізно
й попереду тебе йшли.

2

Долінами йдуть загопи,
за гори гудуть поїзди,
проносять важкі вагони,
повні пісень і руди.
У вибухах огнеликих
здригається тіло гори.
На сході, на півночі дикій
стоять твої табори.

Підводиться вранці-рано
з-за дальніх холодних вод
сонце твоє багряне,
і в день вирушає завод,
і силу женуть турбіни,
і важко гудуть дизелі,
пеначе ніч горобина
бродить удень по землі.

Велике слово — Вітчизна, —
це слава твоя і труд.
Червоне слово — Вітчизна, —
це велич твоїх споруд.
Залізне слово — Вітчизна, —
це прапор твоїх світів,
вони підводяться грізно
і твій підхоплюють спів.

3

Проходили по долині,
ярами, лісами йшли,
і крики перепелині
в долонях важких несли,
вишневий корінь пахучий,
і яблуні стиглий плід,
і над головами тучі —
ва нами, за нами вслід.

І знов ідуть шулявські,
і петінські хлопці йдуть,
чути на рейках брязкіт,
броньовики гудуть.

пісня лунає в долині,
варта стоїть на мостах,
і крики перенеліні
не змовкнуть у житах!

1934

СТОЛИЦЯ

Над Києвом гомін гудків і вітрила червоні
вітри підіймають, і падають сонячні весла.
І в далях дзвенять конитами батієві коні, —
померло минуле, а слава минула воскресла.

Батієві орди. Князі і дружина. І чорна,
чорнотою чорна гетьманства забута примара.
Червоно палають історії звихрені горна,
згоряє минуле і димом спливає під хмари.

О, хмари минулого! Вибухи темряви звисли
над садом Республіки знову, — та слухає тиша,
як воїни зброю на варті упевнено стисли,
як варта пильнує і впевнено й молодо дише.

Ці ночі мені пагадали бої в Арсеналі,
тривожні сигнали повстання і ката обличчя,
і зойки братів під Трипіллям, що в муках конали,
і знали, що це їх майбутнє до подвигу кличе.

Ці ночі мені пагадали бої і зусилля,
і кров робітничу, у темних кварталах пролиту.
Грозою і громом вона проростала. І хвиля
вривалась ударами в берег, щоб берег розбити.

**Нема повороту з могил безіменних і славних.
Вони б розповісти могли про братерські загони,
про вічне єднання і подвиги вірності в лавах
білців за нової України майбутнє червоне.**

**Нема повороту з могил!— І на вільних просторах,
де йшов чорношмичник і дика стона окупантів
вгинала дороги, — вже пісня нова і вже порох
новий на дорозі лежить від машинних гігантів.**

**Нема повороту з могил! — І майбутнє твоє незоре
і сьогоднішня радість твоя — нестова радість і сила.
Хай пад Клевою пристрашений гемін здіймається вгору
і летить пад країною, вшир простираючи крила.**

**Я боровся за тебе піснями, вогнем і багнетом,
в більшовицьких загонах — це певні упертості лави!
І я мушу, я буду, я мушу бути поетом
твої нової, комуністичної слави!**

1934

ЧУРСР

Я б тебе не впізнав, так змужила ти в розпалі бою,
так засмагла з лица, так зросла і змінилася ти!
Як я гордий дивлюсь, як радію сьогодні тобою,
на твої стаючи непохитні — до щастя — мости.

День світає новий. — Ти в майбутньому вся. — Вже
сьогодні
почалося воно у вогнях і навічно — в боях.
А минуле твоє хай пірнає у чорні безодні, —
не продовжуєш ти, а новий більшовицький твій шлях.

Йде твій шлях крізь бої, крізь жорстокі ворожі навали
до одних Дніпрельстанів — величного подвигу путь,
путь героїв твоїх, що в ряди більшовицькі ставали
і життя свого серця для Партії знову несуть.

Що минуле твоє! — роздоріжжя глухе та безсенля,
ласий сама шматок для хижацьких несних ротів,
для грабіжницьких банд, що зривались щодня
неухильно
до просторів твоїх, до багатства твого й поготів.

Міліони голодних рабів! Жменька тричі продажного
панства!
У віках повстають, наближаючись, рокооти бур.

Знову тягнуть тебе у невільництво, рабство, підданство
тисячі винниченків і трупи смердючі петлюр.

Але ти не сама! Це з усіх неозорих просторів,
від кавказьких снігів до балтійських зацінених вод,
йде твій російський брат, і ходи його буряний порух
озивається в серці надією в ночі негод.

Це балтійські матроси з бортів незабутніх „Аврори“
цілять в серце петлюр. Це Чанаєв приймає удар.
Це зринає ескадра у Чорне розбурхане море,
щоб твоя перемога палама над світом, мов жар.

Це зусилля братів виривало тебе із неволі,
з віковічної тьми, з казематів старої тюрми.
Вийди в степ, подивись — як розорано глибоко поле,
як заводи гудуть, як підносяться їхні громи.

За межу подивись — із смердючих борделів Європи,
із берлінських шинків, нахваляючись, вигляда
блуд продажний та бруд, фашистівської зграї холопи,
інтервентових банд знахабніла, несита орда.

О, скарбнице брехні і підлоти, дворушництва й зради!
Як дзвенять мідяки запозичених в хама чеснот!
О, продажності струп! Валленродові клятві поради —
ось де зброя твоя, і геройство твоє, і оплот!

Не зламати вам нас, не зіпхнути у темне минуле.
Цвітом квітнуть сади — виновниється піснею світ.
Заводські димарі націляють піднесені дула
вам у груди — і постріл вивершує зрад живопліт.

Так ти йдеш по шляхах світової грози і тривоги
в молодому вінку, повна спокою, волі й снаги.

А твої вороги — ти вержеш їх сміливо під ноги,
вже вони не зведуться ніколи — твої вороги.

Я б тебе не впізнав, так змужніла ти в розпалі бою,
так засмагла з лиця, так зросла і змінилася ти!
Як я гордий дивлюсь, як радію сьогодні тобою,
на твої стаючи неохитні — до щастя — мости.

1934

ЗБРОЯ

Моє гірке й суворе ремесло!
Наука слів, сновна налитих кров'ю,
жорстокий досвід буряних почей,
світань, розпоротих важким багнетом
і марев полуденних у стелу
безводному, де тільки чорні трави
залізний шепіт на вітрах несли
до сивого важкого надвечір'я.

Нечуваних світань круговорот!
Приходить день, і я дивлюся й бачу,
що я поставив тільки перший крок —
дорогам і степам немає краю, —
нема кінця задимленим вітрам,
вони ще будуть цілувати прапор,
умитий кров'ю, будуть рвати з рук
як прапор підняту незборну пісню.

Ще буде ніч, і бії, і табори в стелу,
і мідний голос викине тривога:
— На коні! На коні, хлопці! — І вогні
палатимуть у таборах до ранку,
і коні битимуть сухий і злий ковид,
і знайде ще на блискавках клинкових
останню перевірку дружба днів,
освячених тривогаю і кров'ю.

Бо наша дружба.—де вона зросла?
У кабінетних сварах та в чорнильних
баталіях, звідкіль іде боєць
не стільки в ранах, скільки в кляксах,
трофеї тягнучи — жмут дієслівних рим,
розтрощену метафору й уламок
важкого дотепу, політий жовцю гірко,
та дві чи три напівживі цезури.

Налито бурею прогони сивих днів.
Дивись, поет, тверезими очима
на цей пойнятий вітром виднокруг,
на ці сувої хмар багроводимних
на шумні голови несхплених дубів,
на орне поле у вогні — ти чуєш,
як грає дальній грім і як летить
сліпуча блискавка над містом?!

Кому потрібні неживі слова?
Кого вони запалять перед боєм?
Вогнем і кров'ю наливавай ущерть
свої пісні. Уранці вийдуть знову
в гарматний бій твої товариші,
а ти все рахуватимеш цезури,
аж доки точну риму зіб'є з ніг
далекій асонанс близького бою.

Моє гірке й суворе ремесло —
наука слів, словна наливих кров'ю,
жорсткий досвід буряних ночей
під небом цим. Хаї пустодзвони
бряжчать іржавим мотлохом своїм,
в три пальці свистом пісню зустрічають,

за шумом бурі, за ясним вогнем
пічного бою — їх ніхто не чує!

Тривога й труд! Під небом цих ночей
в дозори пильні знов я посилаю
моє важке й суворе ремесло...

1934

З М І С Т

З ПЕРШИХ ВІРШІВ

	Стор.
І. Стебун, А. Ісаченко. Поетична творчість Леоніда Первомайського (Вступна стаття)	5
Ми	47
Матері	48
Стяг	50

ІЗ ЗБІРНИКА „ТЕРПКІ ЯБЛУКА“

Стрічні поїзди	51
З гори без тормоза	52
Дощ	53
Рядки з щоденника	54
Віхола	55
У п'ятницю ввечері	57
Librairie Mondiale	59
Ностальгія	60
Ніч на Grande Rue de Péra	63

ТРИШІЛЬСЬКА ТРАГЕДІЯ

Заснів	65
1. Зелений червень пахощами лни	66
2. Товариші браточки	67
3. Промова була телеграфічно лаконічною і короткою	67

4. А п'ятеро дівчат	67
5. Першу роту складали бандити	68
6. Через яр, через тини	69
7. Підлетіли до загону	70
8. Комсомолец з першої роти	71
9. Ратманський — революціонер і скульптор	71
10. Агітація (Перша рота другого полку)	72
11. Гей кінця тому походу	73
12. Точився бій, як п'яний понідтинням	74
13. Коло воробів	74
14. Ми йшли сплюндрованим Трипіллям	76
15. Пісня (Ні могил, ні сліз, ні вішків)	77

З ФРОНТУ

Лютний	81
Невідомий солдат	83
Похорон старого червоноармійця	86
З фронту	88
На допит	90
Командарм	92
Хроніка	96
Післяпоезія	98

ГЕРОЇЧНІ БАЛАДИ

Народження балади	99
Балада перемоги	102
Балада залізного виконроба	105
Балада вартових	109
Балада Нового року	115

ПРОЛОГ ДО ГОРИ

	Стор.
Пролог до гори	129
Пролог до споней	133
Пролог до покоління	137
Моя весела молодість	141
Полтава	143
Поїзд відходить	146
Рух	148
Пісня (Несу тобі усі з найкращих)	149
Горобій	150
Весна	152
Океан	153
Імпровізація	155
Шлях виникає продовженням	157
Невпинно	159
Пальці пілота (Трава на аеродромі)	161
На оврингах	163
Реквієм моему коневі	165
Пальці пілота (Скелі падали в Пяндж)	167
Фельд'єгер Глущенко	169
Харків	176
Несподівана мати	182
Фелікс Едмундович Держинський	191
Снайпер	197

Ямби:

1. Пенавиджу слова, як мед	204
2. Я славлю пристрасне чуття	204
3. У дні роботи і турбот	205
4. Пенавиджу в собі старе	205
5. І знов: пенавиджу війну	206

ТИСЯЧОЛІТНЄ КОХАННЯ

	Стор.
1. Я твій, моя! Я твій! Я твій!	209
2. Мій любий, ранок заяснів	210
3. Лише сонечко чоло своє схиля	211
4. Влітку покуту і сльози я зносив у тузі	212
5. Милої подруги джуро	213
6. Дзвенить мій ріг	214
7. Це б мені співати	215
8. Зростав у мене сокіл	216
9. Солодкі бажання	217
10. Невже весни прозора й світла даль	219
11. Гей, на волю! Ширше крила!	221

ЗБРОЯ

Лист із Києва	223
Син партії	226
Вітчизна	230
Столиця	234
УРСР	236
Зброя	239

Редактор І. Стебун.
Техредактор С. Зіскіндер.
Художник Л. Каплан.
Коректор Н. Андріанова

Леонид Первомайский. Стихотворения
(на українском язике).

БФ 00888. Здано на виробництво 26.XII-46 р. Під-
писано до друку 9. IV-1947 р. Друк. арк. 7,75. Обл.-
вид. арк. 7,5. Формат паперу 70x92/32. Зам. № 1266.
Тираж 20.000.

Друкарня ФЗУ, Київ, Золоторітська, 11.

